

अर्हं

नमो नमः श्रीप्रभुर्गमस्ये ।

सम्यक्त्व प्रदीपः

लेखक —

न्यायविशारद—न्यायनीति—उपाध्याय
श्रीम गणेशविजयलाल मल्लारज

प्रकाशक —

श्रेष्ठ स्वयंसेवक लक्ष्मीचंद वेद
आ मे श्रीगोविन्द्य लाल अन्धभाणा

वाराणसी

वी स २४५३] वि स १९८३ [धर्म ५

प्रथम आवृत्ति

भूट-१ ०-१-०

વડોદરા લુહાણામિત્ર સ્ત્રીય વિ પ્રેસમા હસ્ત અખાયાય
વિદુલભાષ્યે પ્રકાશક માટે જાપ્ય તા ૨૨-૧૧-૨૧

અર્હ

નમો નમઃ શ્રીમદ્ધર્મમૂરયે ।

પ્રાસ્તાવિક

સ સાત્યક્રમા અનાદિ કાલથી પરિભ્રમણ કરના અનતા
પુદ્ગલપગવર્ત કંવા છતા સત્ય વસ્તુને તથ્યરૂપે પરિચય
કરાવનાર અધ્યવસાય પ્રાપ્ત વેલે દશ દષ્ટાંતથી બહુ દુર્લભ છે
જે વસ્તુનું જેવું સ્વરૂપ હોય, તે વસ્તુને તેવા સ્વરૂપે
સપૂર્ણગીત્યા વાસ્તવિક પરિચિત કરાવનાર અનેકાંતવાદ
વિના અન્ય કોઈ સુગમ માર્ગ નથી

ત્યારે અન્ય દર્શનમાથી અમુક દર્શન વસ્તુને અમુક
અશે જણાવે છે, ત્યારે એથી ઇતર દર્શન તે જ વસ્તુને તેથી
વિરુદ્ધ રીતે તે જ અશે જોળખાવે છે આ પ્રમાણે અન્ય
દાર્શનિક માર્ગો મૂળ વસ્તુનું તથ્ય સ્વરૂપ ન સમજાવતા
ઉલટું વિકૃતરૂપ પ્રદર્શિત કરે છે દષ્ટાંત તરીકે નૈયાયિક
વિગેરે દર્શનકારો ત્યારે કેટલાક પદાર્થને સર્વથા ક્ષેત્રસ્થ
નિત્યરૂપે માનવા મથે છે અને જુદગી પણ તે ઉપર વિચાર
કરવામા ખતમ કરે છે, છતા પત્તો લાગતો નથી, ત્યારે બીજી
તરફ ખૌદાનુયાયીઓ દરેક વસ્તુને કેવળ સ્પષ્ટિકરૂપે સમજા-
વવામા સુક્ષ્મજાળ બીછાવી જીવનયાત્રા પૂરી કરવા કોશીશ
કરે છે

આવી રીતે એક બીજાથી વિરુદ્ધ એકાત નિત્યવાદ યા અનિત્યવાદ માનવામા તથ્યવાદ તો બનેથી બહુ દૂર રહે છે એમ કહેવામા અતિશયોક્તિ નથી એ તત્વાખ્યાનમા જમ્હે સ્પષ્ટરીતે વિવેચનપૂર્વક સુન્નિપુર સ્વર પ્રતિપાદિત કર્યું છે

જૈનદર્શનમા તો હજેક વસ્તુને આપેક્ષરીત્યા નિત્યાનિત્ય માનવામા લગભર પણ સંકેચ નથી દ્રવ્યાર્થિકનયની અપેક્ષાએ સમસ્ત જગત્ નિત્ય છે-શાશ્વત છે અને પર્થાવની અપેક્ષાએ અનિત્ય છે-શુષ્ક છે-અશાશ્વત છે એમ જૈન-દર્શન પ્રગાઠ ઉદ્યોષણા કરે છે એથી એ વિષયમા કોઈએ પરસ્પર કલહ કરવાની આવરવકતા નથી હરેકે અપેક્ષા નમજવાની જરૂર છે

વસ્તુસ્થિતિ જ્યારે જાવા પ્રકારની છે, ત્યારે એકાત નિત્યવાદ યા અનિત્યવાદને સત્ય માની તે ઉપર વિશ્વાસ રાખી સ સારવમુદ્ર તરવાની આશા રાખવી એ આકાશપુખ્પવત્ અનાય

કિંચ, જ્યાં પુરુષવિશ્વાસ હોય ત્યાં વચનવિશ્વાસ પણ હોઈ શકે, પરંતુ જ્યાં પુરુષના આપ્તપણ્યમા જ શંકા-કુદાર પ્રચાર કરી રહે હોય ત્યાં વચનવિશ્વાસની તે વાત જ શી કરવી ?

૧

વચનવિશ્વાસનું કારણ—

શાસનાત્ શાણશક્તશ્ચ યુધ શાસ્ત્ર નિરુદ્ધત ।

યથા ગીતરાગસ્ય તત્ તુ નાન્વસ્ય કસ્યચિત્ ॥

—અંક ૨૪ મુ યથોવિજયભ

ભાવાર્થ-જેમા આત્મસ્વરૂપ-વિષયક શિક્ષણ ખૂબ લાભુ હોય, જેમા કષ, ઉદ્ધ, તાપદ્વારા પરીક્ષા કરવાના અનેક ઉપાયો યોજના હોય, દરેક વસ્તુને નિત્યાનિત્યરૂપ સમજાવવામા યુક્તિમમૂલનો પ્રવાહ જ્યાં વહી નહોતો હોય, દુર્ગતિમાં પડતા જીવોને જાગૃતી કમિષ્ટ કૃત્તનિ દ્વારા મર્વ ઉપાધિથી મુક્ત કરાવવાનો જેમા મુખ્ય ઉદ્દેશ હોય, તેવા વીતરાગના વચનમમૂલને જ ગાત્ર કહેવામા આવે છે

પ્રકૃતમા વક્તા જ્યાં વીતરાગ હોય, ત્યાં તેમના વચન સમૂહરૂપ શાસ્ત્ર ઉપર વિશ્વાસ કેમ ન ગણવામા આવે ?

વસ્તુસ્થિતિ એવી હોવા છતાંમત્ય વસ્તુને મત્યરૂપે જાણવામા જીવને તેના ઉપર આવેલા અત્યંત મલિન અનાદિકાલીન અનેક પ્રકારના મિથ્યાત્વરૂપી પડદાઓ જ્યાં મુખી તેનાથી દૂર ન થાય ત્યાં મુખી વસ્તુનું સત્ય સ્વરૂપ કોઈપણ રીતે જાણવામા આવી શકે નહિ

વીતરાગપ્રણીત પદાર્થનું યથાર્થ સ્વરૂપ ત્યારે જાણી શકાય કે જ્યારે મન્યગૂણન દ્વારા જ્ઞાન પણ મન્યગૂ ત્યારે કહી શકાય કે, જ્યારે તે પદાર્થના પ્રરૂપક વિષે આત્મપણાનો નિષ્કર્ષ બહુ દૃઢતાથી કર્યો હોય જેમ કેલ રંગી મનુષ્ય રોગશાંતિ માટે વૈદ્યરાજ પાસે જઈ ઉપાય પૂછ કે-આ રોગનો વિનાશક મુદર ઉગાય શું છે ? પ્રત્યુત્તરના તે જણાવે કે-‘અમુક દવા એવવાથી આરોગ રોગ અવરૂં દૂર થશે’ એ વચન જાવણ કરી જ્ઞાન મપદન કરવા છતાં પણ મનમા શંકા ઉત્પન્ન થાય કે-આ વૈદ્ય પ્રામાણિક છે વા અપ્રા

માણિક ? તે શકા દૂર કરવા તેની પ્રામાણિકતાનો નિર્ણય કરે જ્યારે તેને તપાસ કરતા જણાય કે- 'આ વેદ નિહીતી છે, પરોપકારી છે, ઠગનાર નથી' આવી રીતે તેના આશ્રણની વાતો સામળવાથી તેની શકા દૂર થતા તેને તેના આશ્ર પછામાં વિશ્વાસ થાય એવું જ્ઞાન સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવાય અર્થાત્ પૂર્વના જ્ઞાનમાં શકા આવવાથી જે મિથ્યારૂપે ભાસ્યું હતું, તે જ જ્ઞાનમાં શ્રદ્ધા દ્વારા સત્યતાની અસર થવાથી સમ્યગ્જ્ઞાને ભાસ્યું તેથી તે સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવાય પ્રકૃતમાં કમ-રોગથી પીડાએવ છવ પણ તે રોગને દૂર કરવા વૈધરાજ પામે મયો ત્યારે તેને જોતા જ વેદે કહ્યું કે 'જો તારે કમ-રોગને દૂર કરવો હોય તો છવાદિ માન નરવે તુ યજ્ઞર્થ જ્ઞાન સંપાદન કરી તે પ્રમાણે વત વાનો ઉદ્ધમ કરોશ તો અવશ્ય આ રોગથી મુક્ત થઈ શકીશ ' આ પ્રમાણે સામળવા છતાં પણ જે બ્યક્તિ ધણે ઠેકાણેથી ઠેકરો ખાઈ ધણે ઠેકાણે ઠગાયેલ હોય, તેને એકદમ વિશ્વાસ પણ ન આવે એ સ્વાભાવિક છે તે વૈધરાજના આશ્રપછાનો નિર્ણય જ્યારે મુક્તિ-પ્રમાણ દ્વારા થાય, ત્યારે જ તેણે વચન વિશ્વાસપાત્રક થઈ શકે, અન્યથા કદાપિ નહિ તેથી તપાસ કરતા અમાવમાં આગ્યુ કે આ વૈધરાજ બહુ જ પન્માર્થી છે, કરુણાભ ડાર છે, અત્યંત પરોપકારી છે, બિવકુલ નિ સ્વાર્થી છે પોતાનો વાડો વધારવામાં લગાર પણ પુરુષાર્થ ન ફેરવતા 'જગતના તમામ છવે સત્યપદના અનુયાયી બની જલદી સર્વ ઉપાધિથી મુક્ત થાઓ ' એવી ભાવના પૂર્વજ એમણે સરસ રાતો બતાવવા ઉદ્ધમ કર્યો છે જે વૈદની આવી મુદ્દ ભાવનાઓ હોય,

નિરતર જગતના કલ્યાણ માટેજ જેનું સર્વ પુરુષાર્થ હોય, તે વેદના વચન ઉપર વિશ્વાસ કેમ ન આવી શકે ?

પ્રકૃતમા તેવા સર્વજ્ઞ-વૈદ્ય જ કમ-રોગને દૂર કરવામા અત્યંત નિપુણ હોય છે આવી ખાત્રી થવાથી પ્રથમના જ્ઞાનમા જે શકાઈથી મિથ્યાત્વની વાસના પ્રસરી હતી, તે સર્વ શકાઈ વૈદ્યરાજ પર શ્રદ્ધા થવાથી નષ્ટ થઈ-શ્રદ્ધાઈથી સુવાસનાનો પ્રવેશ થતા તે જ જ્ઞાન સમ્યગ્ રૂપે પરિણત થયું

પ્રસ્તુતમા વીતરાગપ્રરૂપિત જીવાદિ સાત પદાર્થમા યા શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધગુરુ અને શુદ્ધધર્મમા જે શ્રદ્ધા પેદા કરવી-વિશ્વાસ લાવવો તેનું નામ જ સમ્યક્ત્વ છે

તે સમ્યક્ત્વ કોઈ પાસે જઈ પોપટની માફક ખાલી પાઠ ઉચ્ચારવી લેવાથી મળી શકતું નથી એ તો કેવળ ભદ્રિક જીને પોતાના વાડામા પૂરી પોતે તેવા લેડીઆઓના ગુરુ બની તે દ્વારા મોજ ઉડાવવાનું સુંદર સાધન શોધી કાઢ્યું ગણાય એમ જો કેવળ પાઠ ઉચ્ચારણ માત્રથી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થતું હોત તો જગતમા કોઈ પણ અભગ્ય રહેતજ નહિ તેમ કેવળ પ્રપચ્છતજમા રાત દિવસ ગચ્છી માચ્છીને રહેનાર પાસે પણ હોઈ શકે નહિ જ્યાં પોતાના ટોળાને વધારવાની ખાતજ રાત-દિવસ અનેક કાવતરા થતા હોય, જ્યાં જગતપૂજ્ય મહાન્ આચાર્યોની નિન્દામા જ પોતાનું સર્વસ્વ માની લીધું હોય, જ્યાં માત્ર લોકરજન માટે શુદ્ધ પાઠની જેમ ઉપરથી શુદ્ધવેરાગ્યતા વાતો બીજાને કમાવવા માટે જ થતી હોય, જ્યાં શુભિજનોના શુભોથી વિમુખ રહી શુભચોરીમા જ પોતાની બહાદૂરી બતાવવામા આવતી હોય,

તથા જ્યાં પોતાના ભય કરે અનાચારોને હાંકવા સાડું અનેક
છળ-કપટો સેવાતા હોય, શાસનરક્ષાના પાઠો ભણાવવાના
બહાના તીચે અકરખાનેથી જ્યાં શાસન-અવહેવનાનો કાવ
તરા રચાતાં હોય, જ્યાં માર્ગોનુસારના શુભોની પશ્ચ ગધ ન
હોય, તેવા જે ભવાભિન હી પાસેથી આત્મીય પરિણામરૂપ
સમ્યક્ત્વની મુવાસના જ સેકડો કોશ દૂર હોય, ત્યાં તેવા
દરિદ્ર પાસેથી આપતે તેવી મુવાસનાની આશા રાખવી જ
નકામી છે

વસ્તુસ્થિતિનો વિચાર કરતા શાસ્ત્રકારો સમ્યક્ત્વની
પ્રાપ્તિના બે કારણો બતાવે છે એક નિસર્ગ અને બીજું
અધિગમ તેમાં જે નિસર્ગથી પેદા થાય, તે નૈસર્ગિક અને
અધિગમથી થાય તે આધિગમિક નિસર્ગ એટલે સ્વભાવ
કુદરત અને તેથી ભવ્યત્વના પરિપાક દ્વારા તથા કરણ પૂર્વક
જેને સ્વાભાવિક રીતે પદાર્થ પદ્મ શ્રદ્ધા થાય તે નૈસર્ગિક
સમજવું અધિગમ એટલે ગુરુનો મહુપદેશ, તે દ્વારા જે
પેદા થાય તે આધિગમિક સમજવું જેમ કોઈને જ્ઞાનરચાની
સ્વાભાવિક રીતે થાય છે અને બીજાને ત્રૌપ્યસેવન દ્વારા
થાય છે જેમ કોઈ માર્ગજાણને મ એમ માગ વિના પૂર્યે
જ્ઞાનરચા રીતે મળી આવે છે અને કોઈને બીજાને પૂછવાથી
મળી આવે છે તેમ જ સમ્યક્ત્વ પણ કોઈને સ્વભાવથી
પ્રાપ્ત થાય છે અને કોઈને શુદ્ધપદેશ દ્વારા થાય છે

ક્રિયા, જે વ્યક્તિને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયું હોય, તેની
પ્રત્યેક તમામ ક્રિયાઓ ગણનામાં આવી શકે છે અને જે

તેનાથી વિમુખ છે, તેની તમામ ક્રિયાઓ એકઠા સિવાય માત્ર
સો મીંડાની માફક કદાપિ ગણનામાં આવી શકતી નથી
તે સમ્યક્ત્વનું કેટલુંક મામાન્ય સ્વરૂપ તો આ લઘુમન્યમાં
સમન્વયવામાં આવ્યું છે, અને વિશેષ સ્વરૂપ, તેના લક્ષણો,
ભૂષણો, દ્વષણો, તે ઉપર સુંદર કથાઓ વિગેરે વિશેષાવશ્યક,
તરવાર્થવૃત્તિ, લોકપ્રકાશ, સમ્યક્ત્વસન્નતિ (મવૃત્તિ),
સમ્યક્ત્વકૌમુદી, ધર્મરત્ન પ્રકરણ, કર્મશ્રન્ધ, કર્મપ્રકૃતિ,
સમક્ષિત પદ્મચીશી, પ્રાકૃત મમક્ષિતનું સ્તવન વિગેરે શ્રન્ધો-
માથી જાણી જિજ્ઞાસા પૂરી કરવી

ઉપકાર-સ્મરણ

ગુરુકૃપા સિવાય ઉત્તમ કાર્ય સંકલ્પિત થતા નથી, એ હૃદય-
પટ પર આવેખવા યોગ્ય છે અત્ર પશુ જગત્પૂજ્ય વિશ્વવન્દ્ય
જૈનસાહિત્ય-ધર્મોદ્ધારક આચાર્યગિરોમણિ યુગપ્રધાન
ભટ્ટારક શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય પરમગુરુ સ્વર્ગસ્થ શ્રીવિજ-
યધર્મમુરારીશ્વરનો ઉપકાર ન માનું તો મહારા જેવો દુત્તમ
ખીનો કેાણ હોઈ શકે ? જેમની સુકૃપાથી ભિન્ન ભિન્ન વિવ
ચના અનેક શ્રન્ધો રચવાનું સામર્થ્ય મહેને પ્રાપ્ત થયું, તેમને
સ્વપ્રમા પશુ કેમ ભૂલી શકાય ? તેઓશ્રીએ કેવળ મહારી
ઉપર નહિ, મમસ્ત ભારતમાં તથા વિદેશમાં પણ અનહદ
ઉપકાર કર્યો છે, એ વાતને એતદેશીય અને પાશ્ચાત્યદેશીય
યુરોપીયન વિદ્વાનો પણ જોર શોરની સાથે સ્વીકાર છે અને
તેઓની અવિદ્યમાન દયામાં પણ તેઓશ્રીના પદ્મધર ઇતિહા-
સતત્ત્વમહોદધિ જૈનાચાર્ય શ્રીવિજયેન્દ્રસૂરિજી મહારાજ

પણ નેવા જ પ્રેમ દાખવા હોવાથી તેમને પણ જાત ઉપકારની
કિંમત માફ કરવા ને જાત ઉચિત સમજી ૧૩. કારણ કે ઉપ
કારીગ્રાના ઉપકાર ન જુવના જો અનુયોની ખાસ કરજ છે

આ બે ધર્મા ભજનામાં આવેલા વિષયો ત્યાં ત્યાં દર્શા
વેલા હોઈ નથી અમલમાં અને તે ઉપરથી તેની મદદતા વિદિત
ધર્મ. બધામય સ્વયંપૂર્વક મનન કરવાની પાઠકોને બવામલ
કરી તમા અમારૂં આ દિગ્દોષથી વધી ગયેલી સખલતાઓ
સુધારી વાંચવા અને મહત્ત્વ સૂચવવા જણાવી વિષય ૧૩

ધર્મ-સેવક,
અગત્યવિજય

॥ अहं ॥

॥ नमो नमः श्रीप्रद्युम्नमूरये ॥

સમ્યક્ત્વ પ્રદીપ

જ્યા સુધી કરણનો વિચાર કરવામાં ન આવે ત્યા સુધી સમ્યક્ત્વનો વિચાર થઈ શકતો નથી એટલા માટે પ્રસ્તુત વિષયને ઉપયોગી કરણનો વિચાર કર્યા બાદ સમ્યક્ત્વની વ્યાખ્યા કરવામાં આવશે. યજ્ઞને અનુકૂલ પ્રવૃત્તિ કરાવવામાં કુશલ-અધ્યવભાયવિશેષને કષ્ટ કહેવામાં આવે છે.

યથાપ્રવૃત્તિકરણ, અપૂર્વકરણ, અનિવૃત્તિકરણ-એમ તેના ત્રણ ભેદ છે.

યથાપ્રવૃત્તિકરણ

યથા અનતિવ્રત્ય ઉલ્લેખન કર્યા સિવાય

પ્રવૃત્તિ

પ્રવર્તન

પ્રવર્તવું

કરણ

કરવું

કાર્ય કરવું

ઉપયોગ સિવાયની પ્રવૃત્તિ કરાવવામાં સાધનભૂત અધ્યવસાયવિશેષને યથાપ્રવૃત્તિકરણ કહેવામાં આવે છે.

જાવાર્થ—અનાદિ કાલથી જેવી રીતે ઇચ્છા સિવાય અર્થોત્ ઉપયોગ સિવાય જોવા જે પ્રવૃત્તિ કર્યા કરે છે, જેવીજ રીતે વિશેષ દેરફાર સિવાય કાર્ય કર્યે જવું, તેનું નામ

યથાપ્રવૃત્તિકરણ સમજવું બિનજાતા માત્ર જોટલી જ છે પ્રથમની પ્રવૃત્તિમા મિથ્યાત્વમાવની જે બહુ પ્રજ્વળતા સ્ત્રી, તે છેલ્લા યથાપ્રવૃત્તિકરણ કાલમા કંઈક મદ થઈ જાય છે

વિસ્તૃત વ્યખ્યા.

અકામનિર્જરાદ્વારા જીવને જ્યારે જે પુ મદ પરાવર્ત જેટલો સમય બાકી રહે છે, ત્યારે જીવને નિર્વિવેકપણું ધર્મ સાબળવાની ઇચ્છા થાય છે, તે સમયને જૈનકર્મ નમા અવધુ સન્મુખી કાલ કહેવાના આવે છે આવી રીતે સમગ્ર-પરિશ્રમજી કરતા જ્યારે સુક્ષ્મ શેળવવામા અર્થોત્ત આત્મા પ્રી સર્વોત્કૃષ્ટ સજ્જિનો ખાવિર્ભાવ કરવા માટે હુ મદ પરાવર્ત જેટલો સમય બાકી રહે, તે કાલમા પ્રથમની અપેક્ષાએ પરિણામ કંઈક શુદ્ધ હોવાથી ધર્મિક માર્ગમા પ્રવૃત્તિ કરાવવાને અવકાશ મળીવનારિના સુખોને પ્રાપ્ત કરવાની આકાંક્ષા થાય છે અને તે પ્રમાણે તે જીવ ધર્મના માર્ગમા આવવાની તૈયારી કરે છે, તે કાલને માર્ગસ મુખ કાલ કહેવામા આવે છે

જેવીજ રીતે કમોને અકામનિર્જરાદ્વારા જોણા કરતો જીવ જે સમયે એકપુદ્ગલપગવર્ત સસાર-પરિશ્રમજી બાકી રાખે છે, તે વખતે જીવના નમામ પ્રકારના ખાદ્ય આહારવાલા ધર્મોના માર્ગનો ત્યાગ કરી વીતરાગપ્રદર્શિત માર્ગને પ્રાપ્ત કરવાની જિજ્ઞાસા કરે છે સાથે મિથ્યાત્વ વાસના મદ થવાથી અધ્યાત્મવિષયક શુદ્ધાશુદ્ધની જોડખાણ

કરવા પી પણ તેને ઇચ્છા થાય છે એવા સમયવિશેષને ધર્મ-
યૌવનકાલ કહેવામા આવે છે ઉપર્યુક્ત ધર્મયૌવનકાલમા જ
યથાપ્રવૃત્તિકરણ પોતાના કાર્યનો પ્રારંભ કરવા મંડી જાય
છે જ્યારે યથાપ્રવૃત્તિકરણ પોતાનું કાર્ય કરે છે, ત્યારે તેની
સત્તાના સમયમા અકામનિર્જન વિશેષરૂપથી થતા તમામ
કર્મોની સ્થિતિ ઓછી કરી નાખે છે

કર્મોના આઠ ભેદ

જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય આ
સુખ્ય, નામ, યોગ અને અતરાય તેમા મોહનીય કર્મની મીતેર
ઠેાઠાઠેાડી સાગરોપમની સ્થિતિગામી તમામ અપાવીને ફેવલ
પત્યોપમનો અસખ્યાતમો ભાગ ઓછી એવી એક ઠેાઠાઠેાડી
સાગરોપમ જેટલી સ્થિતિ બાકી રાખે છે, તેવીજ રીતે
આયુધ્યકર્મ સિવાય બીજા તમામમા સમજવું

તાત્પર્યાર્થ—પ્રથમ જે વ્યક્તિ સિતેર ઠેાઠાઠેાડી સાગરો
પમની સ્થિતિવાળું મોહનીય કર્મ બાધતી હતી, તે જ વ્યક્તિ
યથાપ્રવૃત્તિકરણકાલમા તેના પ્રાગ્જ્ઞ્યથી ઇર્ષક ઓછું એવું
એક ઠેાઠાઠેાડી સાગરોપમની સ્થિતિવાળું નવું પણ તેટલું
બાધવા લાગે છે અને પાસે પણ પુરાણ તેટલી જ સ્થિતિ-
વાળું રાખે છે એ પ્રમાણે આયુધ્યકર્મ સિવાય બીજા તમા
મમાં બાકી લેવું

પ્ર. ઉપયોગ સિવાય કર્મબંધની સ્થિતિઓ શાથી
ઘટી શકે ?

ઉ. જેમ દોષ ધાન્યના કોઠારમાંથી ઘણુ ઘણુ ધાન્ય બહાર કાઢતો જાય અને ઘોડુ ઘોડુ અંદર નાખતો જાય, તેવી રીતે કરવાથી તે કોઠારમાંથી ધાન્ય જેમ ઓછુ થઈ જાય છે, તેમ અહીં પણ ઉપયોગ સિવાય અકામનિર્જરા દ્વારા મુખા, તૃષ્ણા, છેડન, લેહન, તાઠન, તર્જન વગેરે અનેક જાનના કષ્ટો સહન કરવાથી કર્મો પણ ઓછા થઈ જાય છે અર્થાત્ પચાગ્નિતાપમહન, અજાનજન્ય તપસ્યાઓ, મુખા તૃષ્ણા વિગેરે દ્વારા શુદ્ધ ઉપયોગ સિવાય કષ્ટો સહન કરવાથી અકામનિર્જરા ઘણા પ્રમાણમાં થાય છે, અને તે દ્વારા કર્મો પણ ઓછા થઈ જાય છે એવા સમયમાં મિથ્યાત્વની મદતોને લઈને કર્મબધસ્થિતિ પડી જાય તેમા આશ્ચર્ય જેવું કશું નથી

અકામનિર્જરા-ઉપયોગ સિવાય કષ્ટોને સહન કરી કર્મોને ખપાવવા તે

પ્રથમ જે વ્યક્તિ લાખા કાલની સ્થિતિવાળા કર્મ બાધતી હતી તે વ્યક્તિ તે સ્થિતિ ઘટાડીને હવે ઓછા કાલની સ્થિતિવાળા બાધવા લાગી આ કાર્ય યથા પ્રવૃત્તિ કરણુ સમજુ

પ્ર. ઉપયોગ સિવાય કર્મની નિર્જરા કેવી રીતે થઈ શકે ?

ઉ. જેમ નદીમાં રહેલ પાવાણુને ઘસાઈને ગોળ થવામા ઉપયોગની જરૂર રહેતી નથી, પરંતુ તે પાવાણુમાં રહેલ મેવ ગોળ મુલાળા વજનથી પણ અહિં પણ એવ ઉપયોગ

તેમ મના

અધ્યવસાયદ્વારા અનેક પ્રકારના ઉપયુક્ત કષ્ટો સહન કરી કર્મની નિર્જ્ઞા કરે છે, અને તે દ્વારા આત્મા પણ કેટલેક અંશે કર્મનો બોલો ઘટવાથી આગળ પોતાની ઉત્તતિ કરતો કરતો શુદ્ધ થાય છે

આવા પ્રકારના અધ્યવસાયો તો મસારમા ભમતા જીવોએ અને તે વાર પ્રાપ્ત કર્યો, પરંતુ તે દ્વારા આત્માની સાથે સ્વભાવ ધરાવનારી અત્યંત ચીકાશવાળી ઘણી મજબૂત એવી અનન્તાનુબધી કષાય, મિથ્યાત્વમોહનીયરૂપ રાગ-દ્વેષ મય ગાઠને તોડી અલગ થવાની શક્તિ ન હોવાથી તોડવા સામ્યશાળી થઈ શકતો નથી

કિંચ, અભવ્યજીવો પણ યથાપ્રવૃત્તિ કરવાને તો ઘણીવાર મેળવી શકે છે, પણ પરિણામની મહત્તા હોવાથી તે ગાઠને તોડવામાં આધનબૂત અધ્યવસાયને પ્રાપ્ત કરી શકતા જ નથી, પરંતુ આટલી હદ સુધી પહોંચી પાછા કિંચ્છકમાં પડી જાય છે

પદ્મોપમનુ સ્વરૂપ

અહીં કર્મોની સ્થિતિ જણાવવા માટે પદ્મોપમનુ સ્વરૂપ જણાવવું તે અસ્થાને નહીં ગણાય

એક ભેજનના ઊંડા પહોળા ખ્યાસાના આકાર જેવા કુવાની કદપના કરી એક દિવસથી સાત દિવસની ઉંમરના સુગંધિત મનુષ્યોના વાળના અગ્રભાગથી તે કુવો ભરવો, તેમાં પછી એ અગ્રભાગના અસખ્યાતા દુકડા 'કરવા અને તેનાથી

આખો કુવો બીટકુવ ઠાચીને બરવો, કે ચક્રવર્તીનું તેનું
ચાનું બાથ તો પણ નમે નહીં પછી તેમથી સો સો વર્ષે એક
એક વાળ ઠાકવો એમ કરતા ત્યારે તે કુવો તે વાળથી
ખાલી થાય ત્યારે એક સૂક્ષ્મ અદાપર્યોપમ થાય

તે કે આવી ગીતે કે ઇએ કયુ નથી કિન્તુ મન્યજીવોને
સમજાવવા ખાતર પર્યોપમની રીતિની બનાવવા સાડુ ઠાકપ
નિક કુવાનું દેખાત આપવામા જારેવ છે આટલા બધા સૂક્ષ્મ
કાલનો વિચાર સામાન્ય ભુદ્ધિવાળા મનુષ્યના મનોમંદિરમા
જલદી જગી શકે શી, તેટલા મને દેખાત દ્વારા સમજાવવા
મા જ વેલ છે તેવા કથકે ડને કથકોડે ગુણવાધી જે ગુણ કા
નો અક અને (દશ કોડા કે ડીને ગન્વ જો થાય), તેને જૈન-
દર્શનમા સાગરોપમ નામ આપલ છે

એવા કથકોડી સાગરોપમને દશ કોડે ગુણવાધી દશ
કોડાકે ડી સાગરોપમ થાય છે, તેટલા કાળને અવસર્પિણી
નામ આપેલ છે અને તેટલે જ દશ કોડાકોડી સાગરોપમને
ઉત્તર્પિણી કાન હોય છે તે જાનેને એકર કરના વીશ કોડા
કે ડા સાગરોપમને જૈનદર્શનમા કાળચન્ના નામથી જાળ
ખવામા જારે છે ઉપસુકત જાન્ના કાલચક્રનું એક પુગલ
પર વર્તી નામ નાખેલ છે આ કોડાએ અનન્ત શબ્દનો જે પ્રયોગ
કરવામા આવેલ છે, તે પણ બીજા દશ નકારના વિચાર પ્રમાણે
તો તેની માનેલી સખ્યાની બરાબર જ છે, પરંતુ જૈનદર્શન
સૂક્ષ્મભુદ્ધિદારા ઘણું જ અગળ વધેલ હોવાથી તેની અપેક્ષાએ
તો સખ્યાવિશેષનો વાચક છે જૈનદર્શનમા અનન્તના
પણ અનન્તા ભેદો છે અસખ્યાતના અસખ્યાતા ભેદો છે

અને સખ્યાતના સખ્યાતા લેદો છે એ પણ વાત બૂલવા જેવી નથી

યદ્યપિ અનન્ત શબ્દ અને અમ ખ્યાત શબ્દ વ્યુ પત્તિ-નિમિત્તથી તો એકજ અર્થના સૂચક છે તો પણ આ ઠેકાણે તે પારિભાષિક શબ્દ હોવાથી તે બંનેમા ઘણોજ તફાવત છે

દિવ્ય પદ્યોપમના પણ ઉદ્ધાર, અર્થ અને ક્ષેત્ર પદ્યોપમ એમ મુખ્ય ત્રણ ભેદ છે અને તે ફરેકના પણ સૂક્ષ્મ અને બાહર એમ બળે લેદો છે પરંતુ અહીં કમની સ્થિતિ આળખાવવામા બીજાઓની જરૂર ન હોવાથી કેવલ સૂક્ષ્મ અર્થ પદ્યોપમનું સ્વરૂપ અત્યાવશ્યક આવેલ છે (વિશેષ જણાવવા- એ ચોથો કમગ્રન્થ અને લોકપ્રકાશમા દ્રવ્યલોકનો પ્રથમ સર્ગ જોઈ જવો)

પુરુષ-પરાવર્તનું સ્વરૂપ

પ્રસંગોપાત્ત પુરુષ-પરાવર્તનું સ્વરૂપ સમજાવવામા આવે છે પુરુ અને ગત્ત ધાતુથી પુરુષ શબ્દ બને છે

પુરુનો અર્થ-પૂણ કન્ધુ, પુરાવણ, એક બીજામા મક્કી જવું, વધવું વિગેરે પુરના અર્થો બહુવા

ગત્તનો અર્થ-ગળવું, વિખડવું, વિનાશ પામવો, સડવું, પડવું, વિખરી જવું, જુઠા થવું વિગેરે સમજવો એમા કેટલાક પર્યાય અર્થો છે અને કેટલાક બિન્ન પણ છે

પરાવર્તન-પરિવર્તન યવું, ધ્રુમવું, ફરવું, રૂપાન્તરને પ્રાપ્ત કરવું વિગેરે

એક પરમાણુથી લઈ અનન્તાનન્ત પરમાણુનું બનેલ રૂપી

દ્રવ્ય માત્રનું જૈનદર્શનમાં પુનઃજન્મ એવું નામ આપવામાં આવેલ છે તે પુનઃજન્મ પરાવર્તન યવુ, ધૂમવુ, રંરવુ વિગેરે બ્યુત્પત્તિજન્ય અર્થો સમજવા, પરંતુ પ્રસ્તુતમાં ઉપયુક્ત અર્થ અનુપયોગી હોવાથી બ્યુત્પત્તિજન્ય અર્થનો ત્યાગ કરી પ્રવૃત્તિનિમિત્તભૂત અર્થને પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે, પુનઃજન્મ શબ્દનું પ્રવૃત્તિનિમિત્ત કાલવિશેષ સમજવો જેમ જોશબ્દનો બ્યુત્પત્તિજન્ય ગમનરૂપ અર્થ સૂનેલી, બેઠેલી, ઉભી રહેલી ગાયમાં ન પડતો હોવાથી અને ચાલતા મનુષ્યમાં લાગુ પડવાથી તે ગમનરૂપ અર્થનો ત્યાગ કરી પ્રવૃત્તિનિમિત્તરૂપ ગલકબલ વિગેરે અવયવોવાળી બ્યક્તિવિશેષને લેવામાં આવે છે, તેમ અત્ર પલ્લુ પુનઃજન્મ પરાવર્તન છે જે કાલવિશેષમાં એવો બહુવીહિ સમાસ કરી પ્રવૃત્તિનિમિત્તરૂપ કાલવિશેષને લેવામાં તમામ પુનઃજન્મ પરાવર્તનમાં તે અર્થ લાગુ પડવાથી કોઈ બતતની અડચણ તેમાં ઉભી થઈ શકતી નથી

તેના આર ભેદ છે દ્રવ્ય પુનઃજન્મપરાવર્ત, ક્ષેત્ર પુનઃજન્મપરાવર્ત, કાલ પુનઃજન્મ-પરાવર્ત અને સાવ પુનઃજન્મપરાવર્ત તેમાં ફરેકના સૂક્ષ્મ અને બાહર એ બે ભેદ પડવાથી એક ફર આઠ ભેદ થાય છે

ઓકારિક પુનઃજન્મની વર્ગણા, વૈકલ્પિક શરીરવર્ગણા, તૈજસ્ય શરીરવર્ગણા, સામાવેર્ગણા, અસોર્જવાસ વર્ગણા, મનોવર્ગણા, કામોલ્લવર્ગણા એમ વર્ગણાઓના સાત ભેદ છે વર્ગણા એટલે પરમાણુઓના સમુદાયથી બનેલ રહેવાવશેષ સમજવો

ઉપયુક્ત સાત પ્રકારની વર્ગજ્ઞાને ઔદારિક રહે ચક્ર કરીને પાછી મૂઠી દેવી અર્થાત ઔદારિક શરીરના ઉપયોગમા લઈ તેનો ત્યાગ કરવો તેવીજ રીતે વૈકલ્ય શરીરના ઉપયોગ માટે લઈને તે રૂપે પરિણામીને ત્યાગ કરવો તેજસ-રૂપે પરિણામીને તેનો ત્યાગ કરવો તેવીજ રીતે ભાષારૂપે, શ્વાસોચ્છવાસરૂપે, મનરૂપે અને કાર્મણરૂપે પરિણામીને અર્થાત તેને કાર્ય માટે ઉપયોગમા લઈને પછી તેનો ત્યાગ કરવો એવી રીતે કરતા જ્યારે તમામ વર્ગજ્ઞાનો સ્પર્શ થઈ જાય—કોઈ પણ વર્ગજ્ઞા સ્પર્શો વિનાની બાકી ન રહે એવી રીતે સ્પર્શ કરતા જેટલો ટાઈમ જાય, તેટલા સમયને જૈનદર્શનમા બાહર પુદ્ગલ—પરાવર્ત નામ આપવામા આગ્યુ છે જો કે આની જરૂર પડતી નથી, સૂક્ષ્મની જરૂર પડે છે, પરંતુ બાહર જાણ્યા સિવાય સૂક્ષ્મ જાણી શકાય તેવું ન હોવાથી બાહરની થોડી જોણખાણુ આપેલ છે

સૂક્ષ્મ દ્રવ્ય પુદ્ગલપરાવર્તનાં જોણખાણુ

જે સ્થાનમા જીવ, પુદ્ગલ, ધર્મોસ્તિકાય, અધર્મોસ્તિકાય વિગેરે દ્રવ્યો છે, તે સ્થાનવિશેષને લોકાકાશ કહેવામા આવે છે તે લોકાકાશમા જેટલા પુદ્ગલો છે, તે તમામને ઔદારિક શરીરપણે અર્થાત સૂક્ષ્મશરીરપણે પરિણામીને છોડી દેવાં

તાત્પર્યાર્થ—મનુષ્ય, તિર્યંચ વિગેરે જીવોમા ખૂબ જમણુ કરતાં તે તમામ પુદ્ગલોને સૂક્ષ્મ શરીરના ઉપયોગમા લઈ મૂકી દેવા તેમા પણ જો વચ્ચે વચ્ચે બીજા વિજ્ઞતીય લેવામા

આવે, મા પોતાનો કમ ઇહી બુદ્ધિમંથી હેવામાં આવે તો તેની ગણના થઈ શકે નહીં, કિન્તુ ઔદારિક શરીરપણે જે બુદ્ધિમંથી ફરસ્યા હોય, એકપણ છોડી લીધેલ ન હોય તેની જ અત્ર ગણના સમજવી એવી જ રીતે દરેક જાતના પુગલો માટે સમજવું

જેનાથી સ્થૂત શરીર-દશ્ય શરીર બન છે, તેનું ઔદારિક નામ સમજવું

જે અનેક પ્રકારની ક્રિયા કરવામાં સમર્થ હોય, નહીં નાનું મોટું કરી શકે ય, મહોટાનું નાનું કરી શકાય, અનેકના એક થઈ શકે, એકના અનેક થઈ શકે, સૂક્ષ્મનું સ્થૂત અને સ્થૂતનું સૂક્ષ્મ બનાવી શકાય, દશ્યનું અદશ્ય અને અદશ્યનું દશ્ય, ભૂમિપરનું ખેચર અને ખેચરનું ભૂમિચર એવી રીતે અનેક પ્રકારનું વિચિત્ર શક્તિવાળું જે હોય તે વૈકલ્ય કહેવાય

ઉપયુક્ત તમામ પુગલોને વૈકલ્ય કશીરના ઉપયોગમાં અનુકૂળે સર્થ પરિણામીને મૂકી દેવા

તૈજસ તેને કહેવામાં આવે છે કે જે ભોજન કરેલા આહારને પકાવવામાં સમર્થ, કોઈને ગાયદાન માળી નાખવામાં અને કોઈ ગાયદાન ખીજન તે પુગલોથી બાળતો હોય તો તેને શાત કરવા રીત પુગલોનો ઉપયોગ કરવામાં વિગેરે તમામ કાર્યોમાં જે સમર્થ હોય તે તૈજસ બાલુતુ તે રૂપે પણ આખા લોકમાં રહેલા પુગલોને પરિણામીને મૂકી દેવા તેવીજ રીતે ભાષા વિગેરેમાં પણ સમજવું

ભાષાવગણા — ભાષારૂપે પરિણામવામાં ઉપયોગી

થઈ પડે તે શ્વાસે ચ્છ્વાસવર્ગણા — શ્વાસેચ્છ્વાસરૂપે પરિ-
ણમાવવામા હવેયે ગી થઈ પડે તે

કાર્મણ્ય શરીર તેને કહેવામા આવે છે કે જે ભવાન્તરમા
આત્મા સથે જવા આવવામા મમર્થ હોય અને જ્યાં મુધી
મોક્ષ પ્રાપ્ત ન થાય, ત્યાં મુધી કાયમ રહે, તે વર્ગણાઓને
પણ તે રૂપે પરિણમાવીને છોડી દેવી

ભાવાર્થ — ઔદાત્મિક શરીરપણે, વૈકલ્પિક શરીરપણે,
તૈજસ શરીરપણે, સાપ્તારણ્યે, શ્વાસે ચ્છ્વાસપણે, મનોપણે,
અને કાર્મણ્ય શરીરપણે, અનુક્રમે તમામ પુરુષોને પરિણમ વતા
જેટલો કાળ થાય, તેટલો કાળવિશેષને સૂક્ષ્મ દ્રવ્યપુરુષ
પરાવર્ત કહેવામા આવે છે

ક્ષેત્ર પુરુષપરાવર્તનુ સ્વરૂપ — જે સ્થાનમા
જીવ પ્રથમ મળ્યું પામેલો હોય અને ફરી તેની ન કદમ
નજાકિકના પાસે ન પ્રદેશમા મરણ પ્રાપ્ત કરે, અને
આડોચાવળો ન મરણ પામે, તો જ તે ગણવામા આવી શકે,
બીજે સ્થળે ઘણીવાર મળ્યું પામે તોપણ તેને જાદ કરી
એકદમ તદન પાસે જઈને મરણ પામે તો જ તેની ગણના
મમજવી તેની જ રીતે અનુક્રમે મણુ પ્રાપ્ત કરી સમગ્ર
લોકાકાશના તમામ પ્રદેશો સ્પર્શી એક પણ જાદી રાખે નહીં,
તેમ કરતા જેટલો ટાઈમ જાય તેનું નામ સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પુરુષ-
પરાવર્ત જાણવું અને જો તે તમામ પ્રદેશો જમે તે રીતે પણ
મરણ કરતા કરતા સ્પર્શી નાખે, તો તેનું નામ જાદર ક્ષેત્ર
પુરુષ-પરાવર્ત મમજવું.

કાળ પુદ્ગલપરાવર્તનું વિવેચન — હવે ઠાઠાકોઠી સાગરોપમના માનવાળા અવસર્પિંછી કાઢના પ્રથમ સમયે જે મયો હોય અને ફરીથી સેકડો વાર તેથી ઉલટા પલટા સમયમા મયો હોય, પરંતુ બ્યારે તે અવસર્પિંછી બીજી વાર આવે અને તેના બીજા સમયમા જો મરે તો જ તેની અત્ર ગણના થઈ શકે એવીજ ગીતે ફરીથી પણ આવતી અવસર્પિંછીના ત્રીજા સમયે જ મરે, આડેઅવળો ન મરે તો તેની ગણના સમજવી એમ અનુક્રમે મરતા મરતા અવ સર્પિંછી કાળના જેટલા સમયો ચાલે, તે તમામને પૂર્વોક્તા અનુક્રમે મરી ફરસે એક પણ બાકી રાખે નહીં તો તેનું કાળથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલપરાવર્ત નામ સમજવું અને જો વ્યતિક્રમે મરી તેટલા સમયોને ફરસે તો બાદર કાળપુદ્ગલ પરાવર્ત નામ જણવું

બાવ પુદ્ગલપરાવર્તનું વિવેચન — કોઈક જીવ પ્રથમ સર્વથી જન્મ્ય હોતા અત્યંત મહા જોવા કપાય જન્મ અધ્યવસાયે મયો હોય, અને ફરીથી પણ તેના જ હજોહગના અધ્યવસાયે મરે બીજા અધ્યવસાયે મરે તો, તેની ગણના અત્ર થઈ શકે નહીં તેવીજ રીતે હજોહગના તમામ કપાયજન્મ અધ્યવસાયોએ અનુક્રમે મરી મરીને ફરસીને મૂકી દે—એક પણ છોડે નહિ—તો તેનું સૂક્ષ્મ બાવ પુદ્ગલપરાવર્ત નામ જણવું વચમા વ્યુત્ક્રમે મરતા અનતો કાળ જાય, તો પણ તે લેખામા આવી શકે નહિ, કિંતુ અનુક્રમે મરીને પૂરા કરે, તો જ તેની ગણના સમજવી

જેવી રીતે અનુક્રમે ફરસી મરવાથી સૂક્ષ્મ ભાવપુદ્ગલ-
પરાવર્ત સમજવું, અને વ્યુત્ક્રમે ફરસી મરવાથી ખાબર ભાવ-
પુદ્ગલપરાવર્ત સમજવું

સૂક્ષ્મ દ્રવ્યપુદ્ગલપરાવર્તથી, સૂક્ષ્મ ક્ષેત્રપુદ્ગલપરાવર્તે,
ઘણો ટાઇમ વ્યતીત થાય છે, તેથી પણ સૂક્ષ્મ કાળપુદ્ગલ-
પરાવર્તમાં અધિક ટાઇમ આલેયો જાય છે, અને તેથી પણ
સૂક્ષ્મ ભાવપુદ્ગલપરાવર્તમાં ઘણો ટાઇમ જાય છે

સ સારમાં પરિભ્રમણ કરતા આ જીવે તેવા અનતા
પુદ્ગલપરાવર્તો કયાં, છતાં હજી અત આલેયો નહિ જ્યા
સુધી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યા સુધીનો તમામ કાળ
નકામો જ સમજવો જેમ એકડા સિવાયના મીંડા નકામો છે,
તેમ સમ્યક્ત્વ સિવાયનો તમામ ટાઇમ નકામો જ
સમજવો જે લગાર આખ ખોલી વિચાર કરે કે, જ્યારે
એક જ પુદ્ગલપરાવર્તમાં અનતા કાળચક્ર જેટલો ટાઇમ
આલેયો જાય છે, ત્યારે અનતા પુદ્ગલપરાવર્તોની વાત જ
શી કરવી ! ! !

ઉપર્યુક્ત અનતા પુદ્ગલપરાવર્તમાંથી જે જીવને એક
પુદ્ગલપરાવર્ત જેટલો ટાઇમ મળી રહે, ત્યારે તે જીવને
યથાપ્રવૃત્તિકરણ નામનો અધ્યવભાય ફરસે છે, તે વાત આપણે
જોઈ ગયા

આગળ ઉત્કર્ષ થવાનો માર્ગ.

સમ્યક્ત્વ શબ્દનો વાસ્તવિક અર્થ સાચુ તત્ત્વદર્શન

સમજવું તેનું અવગણન પણ જોઈતી રીતે થઈ જાય છે. આથી કાંઈક સમજવામાં આવે છે. હોવાથી જોઈએ તે તે સમજવાથી પણ એકદમ નવાઈ જેવું લાગી આવે છે.

ઉપરથી જોઈ કમો પેટી મોહનોયકર્મની સ્થિતિ બહુ જ વિચિત્ર પ્રકારે મળવાળી છે તેના મુખ્ય બે ભેદ છે — ૧ દર્શનમોહનીય, ૨ ચારિત્રમોહનીય તેમાં પણ દર્શન મોહનીય કર્મની ઉદભવસ્થામાં આત્મચક્રિત ખીવકુલ આત્મચક્રિત થતી હોવાથી, સારા નરસાનું મુખપણ જાન જ મળે નથી તે અવસ્થામાં પોતાનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ તથા પદ્મપદ્મ દર્શન અથવા ભેદજ્ઞાન સંપાદન કરવું, આ પોતાના સ્વરૂપમાં સ્થિર રહેવું, જગત આઠી જાણના કહીએ તો દેવ, ગુરુ, ધર્મ, જીવ, અજીવ વિગેરે પદાર્થો પદ્મ શુદ્ધાશુદ્ધને ખ્યાલ કરવો. અર્થાત્ મત્ત અસત્તા વિવેચનપૂર્વક સત્યને અદ્વાકોટિમાં લાવવું વિગેરે કંઈ પણ કાંઈ જીવ કરી શકતો નથી. ઉપરથી જોઈ તમામ કાર્યોમાં દર્શનમોહનો પ્રતિબંધ સમજવો.

સ્વરૂપમાં સ્થિત રહેવારૂપ ચારિત્રને અટકાવનાર પરિણામવિશેષને ચારિત્રમોહ સમજવો.

એટલાજ કારણ માટે પ્રથમતઃ દર્શનમોહને જીવવાની ખાસ જરૂર છે. બધા કુખી દર્શનમોહને જીવાય નહિ ત્યાં કુખી વાસ્તવિક વાર્તામાં અજ્ઞાનરૂપ સમ્યક્ત્વ મળી શકે નહીં.

બધારે કર્મોની સ્થિતિઓ ઘટવાની, ત્યારેજ દર્શનમોહ

ઘટવાનો જેટલા માટે પહેલા કમોની સ્થિતિઓને જોવાની ખાસ જરૂર છે જ્ઞાનાવગ્ધુ, દર્શનાવરણ, વેદનીય, અતગમ્ય આ ચાર કમોની સ્થિતિ ત્રીસ કોઠાકોઠી સાગરોપમની છે મોહનીય કર્મની સ્થિતિ સિત્તે કોઠાકોઠી સાગરોપમની છે નામ કર્મ અને ગોત્રકર્મની વીસ કોઠાકોઠી સાગરોપમની અને આયુષ્યકર્મની તેત્રીસ સાગરોપમની છે આ સર્વ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિઓ સમજવી જઘન્ય સ્થિતિ તો વેદનીય કર્મની બાગ શુદ્ધતની, મતાનુ અતર્મુદ્ધતની નામ અને ગોત્રકર્મની આઠ શુદ્ધતની, અને બાકીના બીજા કમોની અતર્મુદ્ધતની સમજવી

નવ સમયથી માઠી એ ઘડીમા એક સમય બાકી હોય, તે તમામને અતર્મુદ્ધત કહેવાના આવે છે સમય સૂક્ષ્મકાળ વિશેષત્તુ નામ છે આખા મી ચીને ખોવવામા પણ અસ ખ્યાતા સમયો બાય છે

કર્મ દ્રવ્યે નો જેટલા ટાકમ પર્યંત આત્માની સાથે સબધ રહે, તે ટાકમતુ સ્થિતિ નામ સમજવુ વધુમા વધુ જ્યાં સુધી રહે, તેતુ નામ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જાણવુ અને જોછામા જોછા જ્યાં સુધી રહે, તેતુ નામ જઘન્ય સ્થિતિ સમજવુ વચલા કાળતુ નામ મધ્યમ સ્થિતિ જાણવુ

આત્માના જે પરિણામવિશેષને લઈને આયુષ્યકર્મ છોડી બાકીના કમોની સ્થિતિ તમામ ખપાવીને, કંઈક જોછી એક કોઠાકોઠી સાગરોપમ જેટલી બાકી રાખે, તે પરિણામ-વિશેષને યથાપ્રવૃત્તિ કરણના નામથી જાણખવો

આવા પ્રકારનો પરિણામ હવેને અનેક વાગ મળી આવે છે અને તે દ્વારા નદીપાવાણુન્યાયની માફક કર્મોને પણ ઘણા અંશે ઝોલા કરી નાખે છે, પરંતુ જે હવેને ભવ્યત્વનો પરિપાક થયો નથી, તેવા ભવ્યાત્માઓ તથા અભવ્યો પણ અનેક વાગ આટલી બધી હ્રદ મુધી તે આવીને આગળ નહીં વધના પાઠાજ કરી જાય છે તેમા સામ શ્રીની વિકલતા મિવાય બીજી કંઈ પણ સમજવું નહીં

આગળ નહીં વધવામા રાગ-રોષરૂપી ઘણી મજબૂત ગ ઠ વિનિરૂપ છે તેનો જો છેક કરી શકે, તો જ આગળ વધી શકાય, અને તેનો છેક કરવામા અપૂર્વકરણ જો જ કારણ છે, અને તે તો તેમની પામે વધ્યાને પુત્રપ્રાપ્તિના મનોરથની માફક છે જ નહીં, તો પછી તેઓ કેવી રીતે આગળ વધી શકે, તે વાત સહેજે સમજી શકાય તેવી છે

અજ્ઞાનપૂર્વક કષ્ટોને સહન કરવાથી પેલા થયેલ, દુઃખો દ્વારા ઉત્પન્ન થયેલ ઘણીજ થોડી જે આત્મશુદ્ધિ, તેનું નામ જ યથામૃત્તિકરણ મમજવું જો કે યથામૃત્તિકરણની વ્યાખ્યા પૂર્વે કહેવામા આવી છે, તો પણ સિદ્ધાવધોકન ન્યાયથી અહિં વિશેષરૂપથી સમજાવવામા આવેલ છે તે ખાસ લક્ષ્યમા રાખવું

અપૂર્વ કરણ

ઉપર જણાવવામા આવેલ, તેથી કઈક અધિક આત્મ શુદ્ધિના સાધનો વીર્યોદ્ધવાસાદિ જ્યારે પ્રાપ્ત કરે, ત્યારેજ ઉપર્યુક્ત ગાઠને તોડવા ઉદ્યમશીલ થઈ શકે છે અને તે અધ્યવસાયનું નામ જ અપૂર્વ કરણ સમજવું અપૂર્વકરણ

એવું ન મ ઝેટલા માટે કહેવામાં આવે છે કે આ જીવે આવેા અધ્યવમાય, કૌંઈ પણ વાર પૂર્વે પ્રાપ્ત નહી કરેલ હોવાથી અપૂર્વ વસ્તુ મળી આવે, ત્યારે તેનું તે નામ સાથે ઠગ કહી શકાય

અનિવૃત્તિકરણ

અ ના પછી, તેનાથી પણ અધિક આત્મગુદ્ધિમા માધન જૂત, વીર્યોલ્લાસની મીમા જ્યારે એકદમ આગળ વધતી જાય છે, ત્યારે અવરત્ય તે આત્મા દર્શનમોહનો વિજય કરવા લાગ્યથાલી થઈ શકે છે આ વ્યાખ્યાથી લક્ષણ પણ વ્ય જિત થાય છે કે, દર્શનમોહનો વિજય પ્રાપ્ત કરવા મા સાધનજૂત અધ્યવમાયને, નૈનદર્શનમા અનિવૃત્તિકરણ એવું નામ આપવામાં આવેલ છે તાત્પર્ય એ છે કે જે પરિણામ, આવ્યા બાદ પોતાનું કાર્ય કયાં મિવાય પાછો જાયજ નહી, તેનું નામ અનિવૃત્તિકરણ સમજવું

ઉપર કહેવામાં આવેલા ત્રણ કરણો પૈકી જે જીવ અપૂર્વ-કરણ દ્વારા મન્યોલેહ કરી, આગળ વધવા લાગ્યથાલી થાય છે, તેને જ અનિવૃત્તિકરણનું સામ્રાજ્ય મળી શકે છે, અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગના પ્રથમ કારણજૂત સમ્યગ્ દર્શનને, તે જ પ્રાપ્ત કરી શકે છે

અપૂર્વકરણમાં થતાં અપૂર્વ કાર્યો

રિચિતિઘાત, રસઘાત, શુષ્કથેષ્ટિ અને શુષ્ક ક્રમણ આ

આર કાર્યોની અપૂર્વતા હોવાથી તેનું નામ અપૂર્વકરણ રાખવામા આવ્યું છે

સ્થિતિગાનનું સ્વરૂપ

સ્થિતિનો જે ઘાત તે સ્થિતિઘાત કહેવાય, સ્થિતિ એટલે જ્ઞાનાવગ્ણાદિ ક્રમોનું આત્માની સાથ, અમુક ટાઇમ (સ્થિતિ) મુધી રહેવાપણું તે અને ઘાત એટલે ઓછી કરવી, હ્રાસ કરવો, ઘટાડવું

ક્રમોની સ્થિતિઓને અદ્ય કરવામા, હ્રાસ કરવામા, યા ઘટાડવામા સાધનશૂત જે પરિણામવિશેષ, તેનું નામ અપવર્તનાકરણ સમજવું અપૂર્વકરણમા આની પછી ખામ જરૂર રહે છે

લાવાર્થ — જ્ઞાનાવગ્ણીય વિગેરે ક્રમોની લાભા કાળ મુધી ભોગવવા લાયક સ્થિતિનો અપવર્તનાકરણ દ્વારા જે હ્રાસ કરવો યા ઓછી કરવી, તે સ્થિતિઘાત કહેવાય અર્થાત્ જે ક્રમો ધણા કાળ મુધી ભોગવવા લાયક સ્થિતિવાળા બાધ્યા હોય, તે ક્રમોની સ્થિતિને, અપવર્તનાકરણ દ્વારા ઘટાડીને, થોડા કાળમા ભોગવાઈ શકે તેવી સ્થિતિમા લાવીને જે મૂકવા તેનું નામ સ્થિતિઘાત સમજવું આ કાર્ય અપૂર્વકરણ કાળમા વિશેષરૂપે અપૂર્વ કરવામા આવતું હોવાથી અપૂર્વકરણ એ સાર્થક નામ સમજવું, તેમ પ્રથમ કહેવામા આવેલ ॥

રસઘાતનું સ્વરૂપ — રસથી આત્માના પરિણામવિશેષ

દારા, ઠમ્ પુદ્ગલોમા આવેલો કડવો યા મીઠો રસ લેવો,
અર્થાત્ ગુબાશુભ રમ સમજવો

ઘાત એટલે હ્રાસ કરવો, ઘટાડવો, મદ કરવો વિગેરે
સમજવું અપૂર્વકરણમા અશુભ પરિણામને ઘટાડવો અને
શુભને વધારવારૂપ વિશેષતા વિશેષથી ધત્તી હોવાથી એ
પણ કાર્ય અપૂર્વ સમજવું

ભાવાર્થ — જેમ લીંબડાના પાનમાથી એક શેર રસ
કાઢેલો હોય, અને તેના જે કડવામ રહેલી છે, તે મૂળ કડવા-
શને એકઠાણીયો રસ કહેવામા આવે છે, તે રસને ઉઠાળીને
તેનો પા ભાગ બાળી નાખવાથી પોણો શેર રસ બાકી રહે,
તેમા જે કડવાશ આવે, તે પ્રથમના શેર રસની કડવાશ કરતા
એણી હોવાથી તેનું નામ બેઠાણીઓ રસ બાણવો

ઉપરું ક્ત શેર રસમાથી ઉઠાળી બે ભાગ જેટલો રસ બાળી
નાખવામા આવે અને પછી બાકી રહેલા બે ભાગમાં જે
કડવાશ આવે તે પ્રથમના કરતા ત્રણશુણી હોવાથી તેનું
નામ ત્રણઠાણીઓ રસ સમજવું

એક શેર રસને ઉઠાળી ત્રણ ભાગ બાળી નાખવાથી
બાકી રહેલા પાશેર રસમા પ્રથમના શેર રસ કરતા ચારશુણી
કડવાશ આવવાથી તેનું નામ ચારઠાણીયો રસ સમ-
જવું તેવીજ રીતે મધુરતામા પણ ચેતકીના રમનું દંટાત
સમજી ઘટાવી લેવું

આવી રીતે અદિ પણ અશુભકર્મના પુદ્ગલોની

અદર એકશુણે, ષેશુણે, ત્રણશુણે, ચારશુણે ૨૨, પરિણામની તત્ત્વમતાને લઈને હોઈ શકે છે, એ વાત ભૂતવ જેવી નથી તે પદ્ધતિથી રૂપરૂપણે સમજાવવામાં આવે છે — જેમ કે ઇની માથે કટ્ટેશ થવાથી પ્રથમ એરો સામાન્ય વિચાર થાય, જે હું તેને હાન મારીશ, પછી જ્યારે નિનિત્ત વિશેષ મળતું ગયું, ત્યારે વિચારની એણિએકદમ એવી બદલાઈ ગઈ કે, તેના જેવા નાવાયકને તો સાત લ તો મં ૩ ને પછ મને શાંતિ થાય નહી પ્રથમના વિચારમાં અને બીજા વિચારમાં કેવી ભિન્નતા થઈ તે વ ત દરેકને સમજમાં આવી શકે તેવી છે આટલી હદ પછી પણ વિશેષ સામગ્રી મળવાથી એવી ઇચ્છા થાય કે હું તેના દુકડે દુકડા કરી નાખીશ, અને તેનાથી પણ વિશેષ હોઈ થવાથી મારવા લાગે છે આવી રીતે વિશેષ વિશેષ નિમિત્તો નળવાથી અશુભ પરિણામથી મુજબ દરાયેલા કર્મપુન્યલોભા જે રલ હોય, તેના કરતા જ્યારે માત લાનો મારવાનો વિચાર થયો તે વખતે શ્રદ્ધા કરવામાં આવેલા પુન્યલોભા અશુભરસનો બમણો વધારો થયો સમજાવે.

તે કરતા પણ જે વખતે દુકડે દુકડા કરવાનો વિચાર થયો, તે વખતના પરિણામથી તો શ્રદ્ધા કરવામાં આવેલા પુન્યલોભા પ્રથમના કરતા ત્રણશુણે વધારો થયો સમજાવે, અને ખાસ ઇશાઠા પૂર્વક મારતી વખતે તો તે પુન્યલોભા ચાર શુણે અશુભરસનો વધારો બમણે.

આવા પ્રકારના તીવ્ર, તીવ્રતર, તીવ્રતમ અધ્યવસાયદ્વારા શ્રદ્ધા કરેલા કર્મપુન્યલોભા રસનો પણ પ્રથમ કરતા એક-

ગુણો, ભેગુણો, ત્રણગુણો અને ચારગુણો વધારે થાય તેમા દષ્ટ પદ્મ આશ્રય જેવું છેજ નહીં ઉપયુક્ત વિચિત્ર પ્રકારના અવ્યવસાયથી બાધેલા કર્મપુદ્ગલોમા એકગુણાવી લેઈ ચારગુણાની હદ સુધી પહોચેલા અશુભ રસોને, અપવર્નના કરણદ્વારા ઘટાડી પટાડીને ઓછા કરી, તે દ્વારા મળતો જે દુ ખવિપાક તેને જટલાવવાનું નામ જ રસઘાત મમજવું આ બન્ને કાર્યો અપૂર્વક ધુમા અપૂર્વ થાય છે પ્રથમની અવરથામા જ્યારે પરિણામની શુદ્ધિ બહુજ ઓછી હતી, ત્યારે રસઘાત અત્યંત વતો હતો અને આ વખતે પરિણામશુદ્ધિ અપૂર્વ હોવાથી રસઘાત ઘણો કરવામા આવે છે, આટલી મિનતા અવશ્ય ખ્યાલમા રાખવી

ગુણદ્વેષિણુ સ્વરૂપ — પ્રથમ નિર્જરા માટે કર્મપુદ્ગલોની ગંથીઓ ઘણા કાળમા યોડી યોડી કરવામા આવતી હતી તે અહિં યોડા કાળમા ઘણી ઘણી કરવામા આવે છે અર્થાત્ કર્મોને ઓછા કરવાની ખાતર કર્મપુદ્ગલોની રાશિઓને પ્રથમ ઘણા કાળમા જે યોડી કરવામા આવતી હતી, તે અત્યાગે યોડા કાળમા ઘણી કરવામા આવે છે આ પદ્મ એક અપૂર્વ કાર્ય સમજવું

ગુપ્તસંક્રમણુ — શુભ અધ્યવસાયકારા બધાતા શુભ પુદ્ગલોની અન્, અશુભ કર્મના પુદ્ગલોને સમયે સમયે અમ ખ્યાતગુણ વધારે નાખના જવું

ભાવાય — પહેલા મમયમા જે નાખવામા આવ્યા હતા, તેના કરતા બીજા મમયે તેવી અસ ખ્યાતગુણ વધારે નાખવા,

અહર એકગુણો, ત્રિગુણો ત્રણગુણો, ચારગુણો ૨૨, પરિણામની તન્તમતાને લઈને હોઈ ચક્રે છે, એ વાત જૂવવ જેવી નથી તે દણ્ડતથી અપદ્ધપણે સમજાવવામા આવે છે — જેમ કે ઇની માથે કલેગ ચવાથી પ્રથમ એવો સામાન્ય વિચાર થાય, જે હું તને લાલ માગીશ, પછી જ્યારે નિમિત્ત વિશેષ મળતુ ગયુ, ત્યારે વિચારની શ્રેણીએકદમ એવી બદલાઈ ગઈ કે, તેના જેવા નાવાયકને તો સાત લાતો મેં ૩ નો પણ મને શાંતિ થાય નહીં પ્રથમના વિચારમા અને ણીજા વિચારમા કેન્દ્રી ભિન્નતા થઈ તે વ ત હરેકને પમજમાં આવી શકે તેવી છે આટલી હદ પછી પણ વિશેષ રામથી મળવાથી એવી ઇચ્છા થાય કે હું તેના દુકડે દુકડા કરી નાખીશ, અને તેનાની પણ વિશેષ હોધ ચવાથી મારવા લાગે છે આવી રીતે વિશેષ વિશેષ નિમિત્તો મળવાથી અશુભ પરિણામથી મુક્તિ ઇચ્છેલા કર્મપુન્ડ્રોમા જે રમ હતો, તેના કરતા જ્યારે સાત લાતો મારવાનો વિચાર થયો તે વખતે શ્રદ્ધ કરવામા આવેલા પુન્ડ્રોમા અશુભરસનો જમણો વધારો થયો સમજવો.

તે કરતા પણ જે વખતે દુકડે દુકડા કરવાનો વિચાર થયો, તે વખતના પરિણામથી તો શ્રદ્ધ કરવામા આવેલા પુન્ડ્રોમા પ્રથમના કરતા ત્રણગુણો વધારો થયો સમજવો, અને ખાસ ઇચ્છા પૂર્વક મારતી વખતે તો તે પુન્ડ્રોમા ચારગુણો અશુભરસનો વધારો જાણવો.

આવા પ્રકારના તીવ્ર, તીવ્રતર, તીવ્રતમ અધ્યવસાયદ્વારા શ્રદ્ધ કરેલા કર્મપુન્ડ્રોમા રસનો પણ પ્રથમ કરતા એક-

ગુણો, મિગુણો, ત્રણગુણો અને ચારગુણો વધારે થાય તેમાં દષ્ટ પશુ આશ્ચર્ય જેવું છેજ નહીં ઉપશુભ વિચિત્ર પ્રકારના અધ્યવસાયથી બાવેલા કર્મપુદ્ગલોમાં એકગુણથી લેઈ ચારગુણની ૬૪ સુધી પહોંચેલા અશુભ ગ્ણેને, અપવર્ગના કર્મદ્વારા ઘટાડી ઘટાડીને ઓછા કરી, તે દ્વારા મળતો જે દુ ખ-વિપાક તેને અટકાવવાનું નામ જ રસધાતુ અમજવું આ બન્ને કાર્યો અપૂર્વકરણમાં અપૂર્વ થાય છે પ્રથમની અવસ્થામાં જ્યારે પશ્ચિમની શુદ્ધિ બહુજ ઓછી હતી, ત્યારે રસધાતુ અત્યદ્ય થતો હતો અને આ વખતે પશ્ચિમશુદ્ધિ અપૂર્વ હોવાથી રસધાતુ ઘણો કરવામાં આવે છે, આટલી ભિન્નતા અવશ્ય ખ્યાલમાં રાખવી

ગુણદ્વેષિનું સ્વરૂપ — પ્રથમ નિર્જરા માટે કર્મપુદ્ગલો ૧ રાશીઓ ઘણા કાળમાં ચોડી ચોડી કરવામાં આવતી હતી તે અહિં થોડા કાળમાં ઘણી ઘણી કરવામાં આવે છે અર્થાત્ કર્મોને ચોછા કરવા ૧ ખાતર કર્મપુદ્ગલોની રાશીઓને પ્રથમ ઘણા કાળમાં જે ચોડી કરવામાં આવતી હતી, તે અત્યારે થોડા કાળમાં ઘણી કરવામાં આવે છે આ પશુ એક અપૂર્વ કાર્ય સમજવું

ગુપ્તકર્મણુ — શુભ અવ્યવસાયદ્વારા બધાતા શુભ પુદ્ગલોની અદ્ય, અશુભ કર્મના પુદ્ગલોને સમયે સમયે અમ ખયાનગુણો વધારે નાખના જવું

ભાવાર્થ — પહેલાં નમયમાં જે નાખવામાં આવ્યા હતા, તેના કરતા બીજા સમયે તેવી અમ ખયાનગુણો વધારે નાખવા,

અને તે કરતા પણ ત્રીજા સમયમા અમ ખ્યાતગુણ વધારે નાખવા, તે કરતા ચોથા સમયમા અમ ખ્યાતગુણ વધારે એવી રીતે ભેદલો અપૂર્વકરણનો કાળ છે, ત્યાં સુધી બાહ્યુ-તાત્પર્યોર્થ - પરિણામની વિશુદ્ધિદ્વારા અગુભને પણ જે શુભ-રૂપે બતાવવું, તેટલું નામ જ શુણ્ણકમણ્ણ કહેવાય આ કાર્યને પણ અત્ર અપૂર્વ સમજવું

બાધતુ સ્વરૂપ — પહેલા જે બ્યક્તિ આત્મશુદ્ધિ યોગી હોવાથી, ઘણા કાળની સ્થિતિવાળા કર્મ બાધતી હતી, તે જ બ્યક્તિ આત્મશુદ્ધિ વધવાથી, યોગી કાળની સ્થિતિવાળા કર્મો બાધે છે અર્થાત્ પ્રથમ સમયના કરતા ત્રીજા સમયમા એાછી સ્થિતિવાળા કર્મોનો બાધ કરે છે, તેના કરતા ત્રીજા સમયમા એાછી સ્થિતિવાળા બાધે છે, અને તેથી પણ એાછી સ્થિતિ-વાળા ચોથા સમયમા બાધે છે એવી રીતે અતર્મુહતપમંત બાહ્યુ આ કાર્ય પણ અત્ર અપૂર્વ સમજવું આવી રીતે અપૂર્વ કાર્યો અપૂર્વકરણમા ઘટા હોવાથી તેટલું અપૂર્વકરણ નામ સાર્યક સમજવું

ઉપર કહેવામા આવેલા સ્વરૂપવાળા અપૂર્વકરણ દ્વારા અપૂર્વ કાર્યો કરવાપૂર્વક, શ્રિયિનો ભેદ કરી, આગળ વધવા ભાગ્યશાળી ચનાર છવ અનિવૃત્તિકરણ નામના અધ્યવમાયના પ્રાબલ્યથી, મિથ્યાત્વમોહનીય કર્મદ્રવ્યો, જે હાળા કાળની સ્થિતિ ધરાવનારા હતા, તેના બે ભાગ કરે છે તેમા પહેલા ભાગમાના ઘણા કાળ પચ ત ભોગવાઈ શકે, એવા મિથ્યાત્વમોહનીય કર્મદ્રવ્યોને અતર્મુહતમાત્ર

કાળમા ખપી જાય, તેવી સ્થિતિવાળા જનાવી જે ૭ અને
 બીજો ભાગ તેા લાખા કાળનો રહે જ છે આવી રીતે મિથ્યાત્વ
 મોહનીય કર્મદ્રવ્યોનો એક ભાગ ઘણા લાખા કાળની સ્થિતિ-
 વાળો, અને બીજો ભાગ અત્યુદ્ધર્ત કાળની સ્થિતિવાળો એમ
 બે બે વિભાગો પાડવા તેનું નામ અતરકરણ સમજવું

અતરકરણ શબ્દનો અર્થ એ થાય છે કે આત્મ
 કરવું, વિભાગ કરવા, ભાગલા પાડવા વિગેરે પયોયવાચી
 શબ્દો જાણવા

ઉપર્યુક્ત અનિવૃત્તિકરણમા સ્થિત રહેલો આત્મા, પ્ર
 થમ અત્યુદ્ધર્તની સ્થિતિવાળા જનાવેલ કર્મદ્રવ્યોનો
 અનુભવ કરવા લાગે છે, અને બાકી રહેલા લાખા કાળની સ્થિ
 તિવાળાને તેા બારેલા અગ્નિની જેમ, અત્યુદ્ધર્ત મુખી
 જેવી રીતે ઉદયમા ન આવે તેવી રીતના કરી નાખે છે

અત્યુદ્ધર્ત સ્થિતિવાળો નહાનો ભાગ સપૂર્ણ અત્ય
 ભવ્યા બાદ, આત્માને તે સમયે મિથ્યાત્વનો લગભગ
 પણ ઉદય ન હોવાથી સમ્યક્ત્વ એટલે સમ્યગ્વૃથાન પ્રાપ્ત
 થાય છે આધજાને ચતુની પ્રાપ્તિની માફક, આત્માને અવ્યયનીય
 એવો ઘણોજ અપૂર્વ આનંદ તે દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે જ્યારે
 જે આત્માને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે, ત્યારે તે આત્મા
 વીતરાગકથિત તત્ત્વો મિવાય બીજામા લગભગમાત્ર ધ્યાન
 આપતો નથી શુદ્ધ દેવને દેવરૂપ માને છે શુદ્ધગુણને ગુરુ
 રૂપ માને છે, અને શુદ્ધ ધર્મનેજ ધર્મરૂપે શ્રદ્ધાપથમા લેવે
 છે અર્થાત્ જે વસ્તુ જેવું સ્વરૂપ છે તેને તેવા સ્વરૂપમાં

તે ઝોળજે છે છવાદિ સાત યા નવ તરવોમા, હેયને ત્યાગ કરવામા, ઉપાદેયને શ્રદ્ધા કરવામા અને જ્ઞેયને જાણવામા બહુ ઇચ્છા ધરાવે છે આ સમયે કપાયો પણ મદ થઈ જાય છે, વૈરાગ્યવાસના સુદર પ્રક્ટી આવે છે, મોક્ષાભિલાષ પણ સુદર રીતે ઉત્પન્ન થાય છે અનુકંપા પણ બહુ સારી રીતે કરે છે અને પ્રાણુન્ત કષ્ટ પર્વત પણ આસ્તિકતાને છોડતો નથી ધર્મ સામળવામા એટલો બધો પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે કે, જેમ કોઈને તરેણુ અવસ્થામા તરેણુ સ્ત્રીનો પ્રથમ સમાગમ થાય અને તે સોગમા જેટલો જ્ઞાન હોય તેમ જોયવા જેમ કુષાતુરને ઘેબર મળવાથી જેટલો જ્ઞાન હોય, તેના કરતા પણ જન તથા જ્ઞાન હોય સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયેલ આત્માને ધર્મ સામળવામા થાય છે

તરવોત્ત્વ સ્વરૂપ — દેવ, ગુરુ અને ધર્મત્ત્વ સ્વરૂપ તરવા જ્ઞાન પ્રથમ ઉત્તરાર્ધમા સારી રીતે જણાવવામા આવેલ છે, જિજ્ઞાસુઓએ ત્યાથી જાણી લેવું

સમક્રિતા બેદોનુ દિગદર્શનરૂપે સ્વરૂપ

સમક્રિતા ઔપચારિક, ક્ષાયોપચારિક અને ક્ષાયિક જોમ ગુપ્ત તથા બેદો છે

ક્ષાયોપચારિકનુ સ્વરૂપ

ઉપર જે પ્રણાલી દર્શાવવામા આવી, તે તમામ ઔપચારિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિની મમજવી તે પ્રાપ્ત થયા

આદ્ય અત્યુદ્ધત મુખી રહે છે તે કરતા દ્વાયોપશમિક સમ્ય-
ક્ત્વ જૂદું છે, તેનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે સમજવું — ચૌપશ-
મિક સમ્યક્ત્વમા સ્થિત આત્મા મિથ્યાત્વમોહનીયના બાકી
ગહેલા કર્મદ્રવ્યોને સ્વચ્છ બનાવવા પ્રયત્ન કરે છે, અને તે
દ્વાગ તેટલા ટાઇમમા કેટલાક શુદ્ધ થાય છે, કેટલાક અર્ધશુદ્ધ
થાય છે અર્થાત્ મિથ્ય જની જાય છે અને કેટલાક તો અશુદ્ધ
જ રહે છે જે તદ્દન શુદ્ધ થયા છે, તેનું સમ્યક્ત્વમોહનીય
નામ જાણવું અર્ધશુદ્ધન મિથ્યમોહનીય અને તદ્દન અશુદ્ધનું
મિથ્યાત્વમોહનીય સમજવું

જેમ દીપકની આગળ અત્યંત મલીન પદાર્થ આડો ધરી
ગળવાથી તેનો પ્રકાશ બહાર આવી શકતો નથી, દીપક
હોવા છતાં પણ અધકાર જેવું માલૂમ પડે છે, અને તે
મલીન ચીજને દૂર કરવાથી તેનો પ્રકાશ બહાર સારી રીતે
ફેલાય છે તેમજ મિથ્યાત્વમોહનીય કર્મદ્રવ્યોમાથી મિથ્યા-
ત્વરૂપી અત્યંત મલીનતાને દૂર કરવાથી તે પુરુષદેહ પણ
એટલા બધા સ્વચ્છ જની જાય છે, કે તે વાસ્તવિક પદાર્થની
શક્તિમા અટકાયત ન કરતા ઉલટા સહાયક જનો જાય છે,
તે સ્વચ્છ દ્રવ્યોના અનુભવજનિત પરિણામવિશેષને દ્વાયો-
પશમિક સમ્યક્ત્વના નામથી ઓળખવામા આવે છે

ચૌપશમિક સમ્યક્ત્વમા સ્થિત રહેલો આત્મા ઉપર જ
જુઓના મુજબ મિથ્યાત્વમોહનીય કર્મદ્રવ્યોના ત્રણ વિભાગો
કરે છે જે વળતે ચૌપશમિક સમ્યક્ત્વનો ટાઇમ પુરો થાય
છે, તે વળતે આત્માને શુદ્ધ પુણ્યદારા શુભ અધ્યવસાય હેતુ

તો તેને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વવાળો સમજવો અને જો મિત્રનો ઉદય હોય તો તેને મિત્રમોહનીયવાળો જાણવો અને જો પતિત પરિણામને લઈને અશુદ્ધનો જ ઉદય હોય તો તેને મિત્ર્યાત્વી સમજવો.

ઔપશમિક અને ક્ષાયોપશમિકમાં ગેટલી ભિન્નતા

પ્રધાન તો જેવી રીતે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વમાં હોય છે, તેવીજ રીતે ક્ષાયોપશમિકમાં પણ હોય છે, પરંતુ ભિન્નતા માત્ર એટલીજ સમજવાની કે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વમાં, મિત્ર્યાત્વ મોહનીયનો પ્રદેશોદય બીજાકુલ હોતો નથી અને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વમાં તે ઉદય બરાબર હોય છે.

પ્રદેશોદય એટલે મિત્ર્યાત્વમોહનીયનો સર્વમ ઉદય સમજવો.

ભાષાથ — ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વમાં, મિત્ર્યાત્વ મોહનીય કર્મદ્રવ્યોનો પ્રદેશોદય અને સમ્યક્ત્વમોહનીય કર્મદ્રવ્યોનો વિપાકોદય આ બે બાબતો જરૂર અનુભવાય છે આ વાત ઔપશમિકસમ્યક્ત્વમાં બીજાકુલ નથી, તથા દાર્ઘમમાં પણ ભિન્નતા છે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વનો કાળ અતર્મુહ્તનો છે અને ક્ષાયોપશમિકનો કાળ વધારેમાં વધારે છાસક સાગરોપમથી ઠંડક અધિક અને ઝોછામાં ઝોછો અતર્મુહ્તનો છે.

ક્ષયોપશમિકને તો તે પૌદ્ગલિક હોવાથી ઔપચારથી સમ્યક્ત્વ કહેવામાં આવે છે, અને ઔપશમિક સમ્યક્ત્વની આત્મિકતા ગણના છે

ક્ષાયિક સમકિતનું સ્વરૂપ

ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ તો તે બે કરતા પણ ઘણું જ ઉચ્ચ કોટીનું છે અને તે ઉપર કદાચ મુજબ હર્ષનમોહનીયતા તથા પુત્તે, અને અનતાનુબંધિ (અતિલીપપરિણામવાળા) ક્રોધ, માન, માયા, લોભ આ ચાર કષાયો, એ સાતે કર્મદ્રવ્યોનો સર્વથા ક્ષય થવાથી થાય છે તેમા પણ છાત્રસ્થિક જ્ઞાનવાળાના ક્ષાયિકને, અશુદ્ધક્ષાયિક કહેવામાં આવે છે, ત્યારે કેવલિ(સવજ)ના ક્ષાયિકને શુદ્ધક્ષાયિક સમોધવામાં આવે છે જો કે છાત્રસ્થિક જ્ઞાનવાળાના અનતાનુબંધિ કષાયનો ક્ષય થાય છે, તો પણ સામગ્રીવિશેષને લઈને અવશેષ કષાયો પણ અનતાનુબંધિના રૂપથી પરિણત થઈ નગ્નાદિ ગતિમા લઈ જવા સાધનભૂત થતા હોવાથી, પરિણામની નિશ્ચિતતાને લઈને તેને અશુદ્ધક્ષાયિક કહેવામાં કંઈ હરકત જેવું નથી જેમ કેઈ શાહુકારને ઘણા વખતથી ચોરોના સમુદાયમાં રહેવાથી તેની પણ ગણના લોકો ચોરામાં કરે છે, તેમ આવી વ્યક્તિને પણ તેવા જ યોગોને લઈને અશુદ્ધ ક્ષાયિકતા ગણવામાં આવે તો, કેઈ પણ બાધ છે જ નહીં આ ઘટના કેવલિમાં બીલકુલ ન હોવાથી તેમને તો શુદ્ધ ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વધારી ગણી શકાય છે

દારક, મેચ, દીપક એમ બીજાં પણ નહીં લેડો સમ્યક્
તવના થઈ શકે છે

શુદ્ધ શ્રદ્ધાને અનુદન ભાવથી, અપ્રમાદિપણે યમ-
નિયમાદિની આચરણા થતી જે વ્યક્તિમા દેખવામા આવે,
તે વ્યક્તિ કારકર મ્યક્ત્વવાળી સમજવી, આવી પ્રવૃત્તિ તો
ઉચ્ચ કોટીના ચાતમા ગુણધ્યાનકેમા વર્તતા મહાત્મા સિવાય
બીજામા અશક્ય સમજી

શુદ્ધ શ્રદ્ધાને અનુદન, અપ્રમાદ ભાવથી યમ-નિય-
માદિ યોગના અગતી આચરણ ન કરતો હોય, પરંતુ તેવી
આચરણવાળી વ્યક્તિ દેખી, મનમા ઘણો જ પ્રભાવ ધારણ
કરતો હોય, શાસનનો રાગ પણ રોમ રોમમા -યાપી રહેલો
રોમ, પોતે તેવી આચરણની ચાહના પણ કરતો હોય, આવી
રૂચિ હોવા છતાં પણ નારણતી વિકલગાને લક્ષને આચરણ
કરી શકતો ન હોય, તો તે વ્યક્તિને રોચકમ્યક્ત્વવાળી
સમજવી

જે વ્યક્તિ ઉપર પ્રમાણે આચરણ કરી શકતી ન હોય,
અને તેમ કરવામા રૂચિ પણ ખીલકુન ન હોય, કેવળ મથા
લીલાની માફક, બીજાઓને ઉપદેશદ્વારા આચરણ કરાવવામા
મથલન કરતી હોય અને સ્વયં પોષા મૂળા જે-તે જે હોય, તે
વ્યક્તિને દીપક મ્યક્ત્વવાળી સમજવી આ સમ્યક્ત્વ,
અસમ્યક્ત્વને પણ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે

આ સિવાય વિચાર કરના તેના નિશ્ચયમ્યક્ત્વ, બધવ-
દ્વાર સમ્યક્ત્વ, ૬૦૧ મ્યક્ત્વ, ભાવન્યમ્યક્ત્વ વિગેરે પણ

અનેક ભેદો થાય છે લોકપ્રમુખ, 'દપભાષ્ય વિગેરે ગ્રંથોમા તે ભેદોનુ સારી રીતે વિવેચ્ય કરવામા આગ્યુ છે આ લઘુ ગ્રંથમા ગ્રંથગૌરવના લયથી તે તમામની વિવેચ્ય કરેલી નથી માટે વિશેષ જિજ્ઞાસુઓએ ઉપર જણાવેલ ગ્રંથો ભેધ જિજ્ઞાસા પૂરી કરવી

ઉપશમમચ્છત્વથી પડેલો જીવ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા કર્મો ખાવે છે પરંતુ તેવો તીવ્ર અનુભાગ બાધનો નથી આ અભિપ્રાય કર્મગ્રંથકારના મતે મમજવો નેદાન્તિજના મત અનુમાટે ભિન્નગ્રંથિવાળા મિથ્યાદષ્ટને પણ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિવાળા કર્મોનો જ ધ્યતોજ નથી અર્થે વિચારવાનું એ છે કે, બને પક્ષમા સ્થિતિજ ધ્યાયથી વિવાદ તો ઉપલક્ષ્ય દષ્ટિએ જેવામા આન છે, અને અનુભાગની અપેક્ષાએ યદ્યપિ વિવાદાસ્પદ જેવુ લાગે છે, તો પણ આ બાળતમા તાર્ત્વિજદષ્ટિથી વિચાર કરના અપેક્ષાન્તરને લઈને વિવાદનુ સ્વાન રહેલુ નથી. કેમકે એક પક્ષે તો સ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ માનીને પણ અનુભાગ તીવ્ર ન સ્વીકાર્યો અને બીજાએ તો સ્થિતિજ ધ્યાય ઉત્કૃષ્ટ સ્વીકાર્યો નહીં જ્યારે મિદ્ધાતકારોના અભિપ્રાયે સ્થિતિજ ધ્યાય ઉત્કૃષ્ટ ન માનીને પણ અનુભાગ વિષયની ચર્ચામા તો તેઓ ઉત્કૃષ્ટ નથી, તેથી એમ સમજાય છે કે સ્થિતિજ ધ્યાય ઉત્કૃષ્ટો ન હોવા છતા પણ અનુભાગજ ધ્યાય અનુભાગજ ધ્યાયના ઉદયને લઈને તીવ્રતા જરૂર હોવી ભેધએ, અને કર્મગ્રંથકારના અભિપ્રાયે તો સ્થિતિજ ધ્યાય ભલે ઉત્કૃષ્ટ હોય, પરંતુ અનુભાગ તેના જેવો ઉત્કૃષ્ટ હોતો નથી તે જ કારણથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ

જાથ પણ એકલો જ્યારે પોતાનું તીનપણ જતાવી શકે
વાનો છે જ નહીં, ત્યારે વસ્તુસ્થિતિમા જ નેના અભિપ્રાયો
સગળા જ હે એમ કેમ ન કહી શકાય ? માત્ર અભિપ્રાયાન્ત
રેાની જ ભિન્નતા છે, બીજી કંઈ છે જ નહીં એ વાત ખાસ
લક્ષ્ય બહાર ન રાખવી બેઠકો

પ્ર૦—ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ પણ જો વાસ્તવિક પદાર્થ-
મા શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરાવનારૂ જ છે, તો પછી ક્ષાયિકને તે
કેવી રીતે રોગી શકે ? અર્થાત્ તેની વિદ્યમાન દયામા પણ
ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ કેમ ન યર્થ શકે ?

ઉ૦—ક્ષાયોપશમિક પુત્રગણો વાસ્તવિક રીતે વિચાર કરતા
મિથ્યાત્વમોહનીયની ભતિનાં હોવાથી, અને ક્ષાયિક તો મિ-
થ્યાત્વમોહનીય પુદ્ગલોના અભાવથી ઉત્પન્ન થતું હોવાથી
તેના સદ્ભાવમા, તેનો સદ્ભાવ વધ્યાપુત્રની માફક હેઈ
શકેજ નહીં, એ જ કારણથી ક્ષાયોપશમિકને ક્ષાયિકના આવ
રણ તરોંકે ગણવામા આવેલ છે

પ્ર૦—જ્યારે ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ ક્ષાયિકનું આવ રક
જ છે, ત્યારે તે દ્વારા આત્મધર્મ રૂપ શ્રદ્ધા કેવી રીતે હોઈ શકે ?

ઉ૦—જેમ કેઈ મણિની ઉપર મલીન વસ્ત્ર હાકવાથી તેનો
પ્રકાશ થોડો સ્પષ્ટ માલૂમ પડે છે, અને જ્યારે મૂળથી તે વસ્ત્ર
લઈ લેવામા આવે, ત્યારે સુખર સ્વચ્છ પ્રકાશ માલૂમ પડે છે,
તેવી રીતે જો કે પુત્રગણો તો મિથ્યાત્વના જ છે, તો પણ
તેમાંથી મિથ્યાત્વમવરૂપ અરાજ રસને ઠાલી નાખી તેને શુદ્ધ

સ્વચ્છ જનાવવાથી, આત્મધર્મરૂપ તત્વાર્થશ્રદ્ધાન પણ
 કંઈક અસ્પુટપણે પેના થવામા લગાર પણ અઠયણ જેવું
 છે જ નહીં. અથવા કોઈ ગદી ખાઈના ગદા પાણીને
 કનક(નિર્મળીના બી)ના ચૂર્ણ દ્વારા શોધન કરી તેને
 શુદ્ધ કરવાથી રસ, ગંધ, રૂપ વિગેરે તમામ જેમ સુદર અને
 અને પીનારને પણ ગહુજ અનુકૂળ થઈ પડે છે, તેમ
 અહિં પણ શુદ્ધ અધ્યવસાય દ્વારા ઘણા ખરાબ મિથ્યાત્વના
 પુદ્ગલોને શોધી શુદ્ધ જનાવવાથી જ્યારે ખરાબ રસ, ગંધ,
 વર્ણપણ, તેમાથી આદ્યુ જાય છે, ત્યારે તેવાશુદ્ધ પુદ્ગલોના
 ઉદયમા, આત્મધર્મરૂપ શ્રદ્ધાનો પ્રાદુર્ભાવ વવામા, બાધ
 કેવી રીતે થઈ શકે? હા, એટલું તો જરૂર છે કે ક્ષાયિકમા
 અત્યંત શુદ્ધ શ્રદ્ધાન ઉત્પન્ન થાય છે, અને ક્ષાયોપશમિકમા
 કંઈક અસ્ફુટ શ્રદ્ધા પેદા થાય છે, જ્યાં સુધી તેવી અસ્પુટ
 શ્રદ્ધા વિગ્રમાન હોય ત્યાં સુધી એકલમ શુદ્ધ શ્રદ્ધા પેદા ન
 થાય, એ વાત તો સહજ સમજી શકાય તેમ છે

કિંચ-ક્ષાયિક તો શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ છે, એવું બીજું કોઈ
 પણ છે જ નહીં એ પણ વાત ખ્યાલમા રાખવી

પ્રથમ જે ત્રણ કરણોદ્વારા સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિનો માર્ગ
 અતાળ્યો તે ઈર્મંથ ઘટારના અભિપ્રાયથી બાળવો

તિદ્ધાતકારના અભિપ્રાય પ્રમાણે તો યથાપ્રવૃત્તિ કરણની
 બાદ ઉત્પન્ન થયેલ શુદ્ધ અધ્યવસાયરૂપ અપૂર્વકરણ નામના
 અધ્યવસાય વડે કરીને મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોને શોધીને
 પ્રથમ ત્રણ ભાગ કરે છે, તે પૈકી પ્રથમ ભાગના પુદ્ગલોમા

સમ્યક્ત્વને દેખતાં જે તીવ્ર અનુભવ રસ હતો, તેને દૂર કરી શુદ્ધ થયેલ મિથ્યાત્વના પુનઃલેના અનુભવને ઉપચારની સમ્યક્ત્વ માનવામાં આવે છે, જો તે વખતે પરિણામધારી વધતી હોય તો અનિવૃત્તિકર્મ દ્વારા પ્રથમથી જ કાચે પશુમિક સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરે છે, અર્થાત્ શુદ્ધ-પુનઃલેવાળા પહેલા ભાગનો અનુભવ કરે છે, અને બાકીનું બિ ભાગથી વેળે રહે છે,

નિષ્ક્રિય—પતિત સમ્યક્ત્વવાળી વ્યક્તિ અધારે ક્ષેત્રી સમ્યક્ત્વ મેળવે છે, ત્યાં પછી પ્રથમ અપૂર્વકર્મના વડે કરીને જ મિથ્યાત્વના પુનઃલેને શેઠી અનિવૃત્તિકર્મ દ્વારા પાતુ કાચે પશુમિક પ્રાપ્ત કરે છે આ અપૂર્વકર્મના કાલિક પરિણામ કવચિત્ જ થતો હોવાથી અને પછી અપૂર્વકર્મના કહેવામાં કંઈ હલકત નથી

ઓપશુમિક સમ્યક્ત્વનો કાળ પૂરો થયા બાદ અનંતાનુભવિના ઉદયથી નીચે મિથ્યાત્વની ભૂમિએ જ્યાં સુધી પહોંચે નથી, અને ઓપશુમિકરૂપ પ્રાપ્તકથી પડી તે સૂકયો જ છે, ત્યાં સુધીના વચ્ચેના વખતમાં રહેલા જીવને સાકારાત્મ સમ્યક્ત્વવાળો કહેવામાં આવે છે

ઓપશુમિક સમ્યક્ત્વનો વધારેમાં વધારે, અને ઓછામાં ઓછો પણ અતર્મુહાનો જ ટાઇમ છે

કાચે પશુમિકનો વધારેમાં વધારે ટાઇમ કંઈક અધિક છાસક સાગરોપમનો અને ઓછામાં ઓછો અતર્મુહાનો સમજવો

ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની સ્થિતિ સાદિ અનત છે, કારણ કે તે આબ્યાબાદ પાછું તો જતુંજ નથી એટલે તેની આદિ તો છે, પણ અત નથી

સાસ્વાદનની લઘુસ્થિતિ એક સમયની, અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ હા આવલિ જેટલા કાળની સમજવી

ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ એક જીવને વધારેમા વધારે પાચ વાર મળી શકે છે, અને સાસ્વાદન પણ નેટલું જ સમજવું

દાયોપશમિક મોક્ષ મળતા સુધીમા અસંખ્યાતીવાર પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, અને ક્ષાયિક તો એકજ વાર મળી શકે છે

સાસ્વાદન, બીજા ગુણકાણુમા હોય છે ક્ષાયોપશમિક, ચોથાથી લઈ માતમા સુધી આરુણા પર્વન્ત હોઈ શકે છે ઔપશમિક, ચોથાથી લઈ અગીયારમા ગુણકાણુ સુધી આઠગુણકાણુમા હોઈ શકે છે, અને ક્ષાયિક ચોથાથી લઈ ચઉકમા સુધી અગીયાર ગુણકાણુમા સમજવું

સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યા બાદ પદ્યોપમપૃથક્ત્વ જેટલી ક્રમની સ્થિતિ ખખાબ્યા પછી દેશવિરતિનો પરિણામ ઉદ્ભવે છે એ પદ્યોપમથી લઈ નવપદ્યોપમ સુધીના દાઈમતુ નામ પદ્યોપમપૃથક્ત્વ સમજવું તે ચલી સંખ્યાતાસાગરોપમ જેટલો દાઈમ ગયા બાદ સર્વવિરતિપરિણામનો આવિર્ભાવ થાય છે, ત્યારબાદ પણ સંખ્યાતા સાગરોપમ જેટલો દાઈમ ગયા બાદ ઉપશમશ્રેણિ જેવા સુદર પરિણામને પ્રાપ્ત કરવા ભાગ્યશાલી બને છે અને તે પછી તેટલોજ દાઈમ ગયા બાદ મોક્ષના પ્રધાનકારણરૂપ, ક્ષપકશ્રેણિના પરિણામનો આવિર્ભાવ

થાય છે ઉપરુંકત જે આની પછી આટવો ટાઈમ ગયા માદ અમુક મળે છે એ વાત પણ પ્રાય નમજવી કારણ કે, મરુ દેવીમાતા વગેરેને તેમ થવા પામ્યું જ નથી તો પછી એવો કાયદો છે જ એમ કેવી રીતે કહી શકાય ?

કર્મનું ચકારના અભિપ્રાયે તો જે ભવે ઉપશમયેણિમા આરૂઢ થયો હોય તે ભવમા ક્ષપકચણિ મે ગટવા જેવો મુદર પરિણામ હોય મરેજ નહિ અને મનાતરે તો તે પણ હોઈ શકે છે ભારેવા અગ્નિની જેમ જે હનીય કર્મનું દબાવતા દબાવતા આગળ વધવું તેનું નામ ઉપશમયેણિ સમજવું

એની મીતે એકદમ ઘા નેકમંડપી અગ્નિને શુકલધ્યાન રૂપી જલદ્ર ગ તદન આનવ ॥ અ ભવતા ચદના પન્થિભે જે આગળ વધવું તેનું નામ ક્ષપકચણિ નમજવું

૩ —ઉપરુંકતા સમ્યક્ત્વ જે વ્યક્તિમા હોય, તેને કેવી રીતે ઓગળી શકાય ? કાર ૧ કે તે તો આત્માના પરિણામરૂપ છે, અને તે પરિણામ તો કેવળીએ નિવાય ગીતને અત્મ ત પરોક્ષ છે, તો પછી કેવી રીતે જાણી શકાય, કે અમુક વ્યક્તિ સમ્યક્ત્વધારી છે ?

કિચ-કેશવિરતિ વિગેરે તો આચરણાથી પણ જાણી શકાય, પરંતુ આવા અતીન્દ્રિય પન્થિમાને તો જાણવો અશક્ય હોવાથી જરૂર મ શક્ય ઉત્પન્ન થઈ શકે છે

વિગ નિગીના સખન્ધનો પરિચય

ઉ૦—જેમ ધૂમરૂપ ચિહ્નસર વિગી અગ્નિનું અનુમાન

યઇ શકે છે, તેમ જ સમ, સવે । નિવેદ, અનુક પા, આત્મિ
 કય આ પાચ લિગદારા લિગિ સમ્યક્ત્વનુ પણ અનુમાન
 જરૂર યઇ શકે છે, પણ એટલી વા । જરૂર ખ્યાલમા રાખવી
 કે જ્યા લિગ હોય ત્યા લિગિ તો હોય, પરંતુ તિગિ જ્યા
 હોય ત્યા લિગને પણ હોવુ જોઇએ એવો કાયદો હોઇ શકે
 નહિ દેહાન તરીકે જ્યા વનસ્પતિ હોય ત્યા ગૈતન્યશક્તિ
 તો જરૂર હોયજ છે, પણ જ્યા ગૈતન્યશક્તિ હોય ત્યા વન
 સ્પતિપણુ હોયજ એવો કાયદો કેવી રીતે મની શકાય ?
 કાણુકે કેવો, મનુષ્યો વિગેરેમા ગૈતન્યશક્તિ તો જરૂર
 વિદ્યમાન છે, પણ તેમા વનસ્પતિપણુ તો કોઇથી માની શકાય
 તેમ છેજ નહીં, તો આપજ વિચારો કે જ્યા લિગિ હોય
 ત્યા લિગ હોવુજ જોઇએ એ કાયદો માય ઘઇ શકે
 ખરો ? અર્થાત્ ખીલકુલ નહી

મકૃતના જ્યા શમાદિ પાચ ચિહ્નો હોય, ત્યા સમ્યક્ત્વનો
 સદ્ભાવ તો જરૂર હોય પરંતુ સમ્યક્ત્વના સન્ભાવમા શમાદિ
 પાચચિહ્નો નિરતર હોવા જ જોઇએ એવો નિયમ પણ
 બાધી શકાતો નથી, કાણુકે શ્રેષ્ઠિકરાજ, કૃષ્ણ વાસુદેવ વિગેરે
 વ્યક્તિઓમા સમ્યક્ત્વ જરૂર હતુ પરંતુ તેની પાસે નિરતર
 શમાદિ પાચ લિગો સાથેજ હતા, તે તો કોઇથી પણ કહી
 શકાય તેમ છેજ નહીં . હા, એટલી વાત તો જરૂર મમજવાની
 છે કે, સમ્યક્ત્વના ઉત્પત્તિકાળમા તો તે પાચ અવશ્ય હોવા
 જોઇએ, પછી તેની વિદ્યમાનતા રહે યા ન રહે, તેથી ઠરી
 સમ્યક્ત્વમા કંઇ પણ બાધા પહોચતી નથી

ગમાદિ પાચની વ્યાખ્યા

શમ—કૂરપરિણામના કારણરૂપ અને તાત્કાલિક કષાયની અનુદયાવસ્થા, તે સ્વભાવની થઈ હોય, આ કષાયપરિણતિના કડવા ફલો વ્યાખ્યાથી થઈ હોય, પરંતુ કોઈપણ પ્રકારથી તેની ઉદયાવસ્થાને અટકાવવી તેનું નામ જ શમ મમજવું

જો કે કષાયનો ઉદય તો હોય પણ આટલી ગંધી હરનો કષાય તેવી વ્યક્તિમા ન હોવો જોઈએ તેવીજ રીતે સમ્યક્ત્વના ઉત્પત્તિકારમા વીર તૃષ્ણા, વીર વિષયભિવાદ વિગેરે પણ ન હોવું જોઈએ

મુલેગ—ગ સાંધી વિરજાતા આ ઉદાસીનતા, નિમિત્ત વિશેષના ભગથી પ્રાપ્ત કરી વૈરાગ્ય પામવા તે

ભાવાર્થ—સમ્યક્ગૃહિણી જીવ દુર્ગતિના કારણભૂત સસારરૂપી કેંખાનાને દૂર કરવામા અશક્ત થયો છતો, મમત્વથી રહિત થઈ દુઃખ પૂર્વક, પાવમાનાની માફક નીરાળો બેઠો રહે, તે વાસ્તવિક મલેગ બલ્યો

નિર્વેદ—મોક્ષાભિલાષ-સામારિક તમામ મુખોને દુઃખ રૂપે માનવા, એટલા પૌ ગતિક મુખો છે, તે તમામ દુઃખના કારણભૂત છે, કારણકે તનો વિયોગ જરૂર થવાનો અને જ્યારે અભીષ્ટનો વિયોગ થાય છે, અને અનિષ્ટનો સંયોગ થાય છે, ત્યારે દુઃખ થયા વગર રહેતું જ નથી તો આપ જ વિચરો કે, તે મુખો, સુખસ્વરૂપ જ છે દુઃખસ્વરૂપ છે જ નહીં, એમ કેવી રીતે કહી શકાય ? જે વસ્તુનું પરિણામ કોઈ પણ રીતે

હું ખરૂંપ હોય, તે વસ્તુને પણ હું ખરૂંપે કેમ ન માની શકાય ?

રાજા, મહારાજા, ચક્રચર્ચિઓ, દેવતાઓ એ તમામના મુખે પૌંદ્રગતિક છે અર્થાત્ શુભકર્મજન્ય છે, તો પછી તેને મુખના જ સાધનરૂપે માની લેવાની એકાન્તથી જરૂર નથી ભાવાર્થ એ સમજવાનો છે, કે સસારમા કેાઈ પણ એવું મુખ નથી કે જે અતે વિરસ ન હોય મોક્ષમુખની પાસે તે તમામ મુખો નિમાર છે—તુચ્છ છે એતાવતા તે ઉપર વિશ્વાગ રાખી બેઠી રહેવું તે પણ નર્ગ પ્રાનિ જ સમજવી એટલા જ માટે ઉત્તમ છો તેવા તુચ્છ મુખોમા હુપ્ત ન થતા મુમુક્ષુ બની મોક્ષની અભિવાધા ના તરફ રહે છે

અનુકેપા—દીન, દુષ્ટી, લયખ ન, જીવનનો યાચક એવા છોને દુષ્ટી દેખી, ૬૦૨ લાવવી તંઓના ઉપર કરે ભાભાવ લાવવો, ૬૨ થી તેને જે હું ખના સાધનો હોય તેને ઠર કરાવવા, અને મુખના સાધનો મેળવી આપવા લાવથી મત કરશુને તેના દુષ્ટો જોઈ દયા કરુ

આસ્તિકય—વીનરાગ—ઈશ્વરનો નિર્ણય કરી તેણે પ્રરૂપિત પદાર્થોને મત્યરૂપે માની તેના વધ્યા, પુનને જો કે પેદા કરતી નથી, તો પણ શાયત તે બનાવ દેવયોગથી બને, પરંતુ વીનરાગ તો અન્યથાવાદી કે ઈ પણ ગીતે હોઈ શકેજ નહીં, કારણ કે અન્યથાવાદમા ગંગ, ઠેથ પ્રધાનકાગ્ત છે, તે તો નમની પાસે ગિલકુલ છે જ નહીં તો પછી તેઓ કેવી ગીતે અન્યથા બોલી શકે અને જ્યારે અન્યથાવાદિપણું

તેમનામા કે જ નહીં તો પછી તેમના વચનમા વિશ્વાસ કેમ ન રાખી શકાય ?

શ્રીનરાગનો નિષ્ક્રય ' તત્ત્વારચાન-ઉત્તરાધ ' મા જેનદર્શનના નિરૂપણસમયે બહુ સારી રીતે કહેા છે અને મીમામકની સમાલોચનાના પ્રમગમા પણ કરવામા આવેલ છે, એ કારણથી અહિં તેનું વિશેષરૂપથી વાં વાર વિવેચન કરવામા આવતું નથી અને તેમા સારરૂપે એ મમ જાવવામા આગ્ય છે કે-વીતરાગમ રિત કહેા યા સવ શ પ્રચિત માર્ગ પર જે સત્ય શક્ષાન રખવું, તેનું નામ આસ્તિક્ય સમજવું

ઉપર્યુક્ત પાત્ર ચિહ્નો સમ્યક્ત્વન જોળખવામા સાધન બૂત સમજવા જના ગ્યા પાથે દોષ ત્યા સમ્યક્ત્વ તો જરૂર હોય પરંતુ જ્યા સમ્યક્ત્વ હોય, ત્યા આ પાથે હોવા જોઈએ એવા બૂત કોઈએ ક્યારેય ન કરવા

મમ્યક્ત્વના આવાગક મ જ રી વિચાર

પ્ર—સમ્યક્ત્વના આવાગક તરીકે શું જ્ઞાનાવરણને કહેા છે, યા જનતાનુભવિ વિગેરેન માનો છે ?

ઉ—પ્રથમ તો એ વિચારવાની જરૂર છે કે, સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ કેવા પ્રકારનું છે, તેના નિષ્ક્રય માટે જેટલું જ વજ્રાવ્ય જમ છે કે, જ્ઞાનનો રૂચિકર જે સમ્યક્ અપાયાશ છે, તેને જ અત્ર સમ્યક્ત્વને કહેવામા આવે છે, કારણ કે જ્ઞાન સિવાય સમ્યક્ત્વને કોઈને પણ થઈ શકતું નથી જો કે કેટલેક

ઠેકાણે શાઓમા પણ દર્શનમોહને સમક્રિતનું આવારક
 ઠહેવામા આવેલ છે તેનું કારણ એ સમજવાનું છે કે, વ્યવહાર
 મા તે વાત પ્રશ્નિદ્ધ હોવાથી, શાઓમા પણ ઘણા સ્થળે એમજ
 ઠહેવામા આવ્યું છે પરંતુ વાસ્તવિક રીતે વિચાર કરતા એ-
 મ જણાય છે કે, જેવી રીતે કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિમા મોહનીય
 નો ક્ષય કારણ છે, કિન્તુ તે જ મોહનીયકર્મને, કોઈ પણ
 બુદ્ધિશાલિએ કેવલજ્ઞાનનું આવારક ઠહેલું નથી, કારણ કે,
 જ્યાં સુધી તેનો ક્ષય ન થાય, ત્યાં સુધી કેવલજ્ઞાન પેદા થતું
 નથી, માટે કેવલજ્ઞાનના ઉત્પત્તિમા મોહનીયક્ષય નિમિત્તરૂપ
 કારણની જરૂર છે, પરંતુ મોહનીયકર્મ, કેવલજ્ઞાન આવારક બની
 જાય છે, એવાત કોઈ અમાનવા નથી, કિન્તુ તેનું આવારક કેવ-
 લજ્ઞાનાવરણ સમજવાનું હોય છે, નેમ જાણે પશુ અનતાનુબંધિ
 મિથ્યાત્વમોહનીય વિગેરેનો ઉપશમ વિગેરે જ્યાં સુધી થતો
 નથી, ત્યાં સુધી નમ્યદ્વૈત દર્શનનો અવિર્ભાવ થતો નથી
 એતાવતા સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિમા તેઓના ઉપશમ વિગેરે
 નિમિત્તકારણ તો જરૂર છે પરંતુ તે જ અનતાનુબંધિ
 વિગેરે સમ્યક્ત્વના આવારક છે, એમ કેવી રીતે ઠેકી શકાય ?
 તે ખાત વિચારવા જેવું છે પ્રવચન જે પ્રશ્ન કરવામા આવ્યો
 હતો કે, સમ્યક્ત્વનું આવારક કોણ હોઈ શકે, એ શકાનું
 નિરાકરણ જ્યાં સુધી નથાય ત્યાં સુધી જિજ્ઞાસા શાત કદાપિ
 થવાની નહીં ઉત્તરમા કેટલાક મહાત્માઓનું કથન એવું છે
 કે, જ્ઞાનાવસ્થાની સાથે નિમિત્તતથા અનતાનુબંધિ વિગેરેને
 સમ્યક્ત્વના આવારક તરીકે માનવામા કોઈ પણ જાતની
 અનુપપત્તિ છે જ નહીં એટલી માત્ર વિશેષતા છે

કે જ્યાં સુધી અનતાનુબધી, મિથ્યાત્વનો ક વિગેરેનો ઉપશમ થતો નથી ત્યાં સુધી, જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ક્ષયોપશમ લાવને લજતુ નથી, અર્થાત્ જ્યારે અનતાનુબધી વિગેરેનો ઉપશમ થાય છે, ત્યારે જ જ્ઞાનાવરણનો પણ ક્ષયોપશમ થાય છે, માટે તેણે નામ ઉપશમસમ્યક્ત્વ રાખવામાં આવેલ છે, અને પેતાના આવરણના ક્ષયોપશમથી ક્ષાયોપશમિક કદેવાય છે એથી જો આવ નીકળ્યો કે ઉપશમ વિગેરેનો બ્યવહાર પરથી મમજ્યો, પરંતુ પેતાના આવરણની અપેક્ષાએ નહીં જે જાન ખાસ અપાત્રમાં રાખી

ઉપકૃષ્ટ તમામ વિવેચન કદપલ્લવમાં સ્પષ્ટ રીતે સમજાવ્યું છે, માટે વિશેષ જિજ્ઞાસુઓએ ત્યાંથી બાહી લેવું

કર્મબન્ધ વિગેરેમાં નિઃસર્ત્ત મોહનીય વિગેરેનો ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અને કદથી પે । જના સમ્યક્ત્વને અનુક્રમે ક્ષોપશમિક, ક્ષયોપશમિક અને દ્વાનિક વિગેરે નામે આવવામાં આવેલા હોવાથી મિથ્યાત્વ મોહનીય વિગેરેને તેના પ્રતિબન્ધક તરીકે માનવામાં આવે છે

ભવ્યાભવ્યત્વનો વિચાર.

જે આત્મામાં મુક્તિગમનની યોગ્યતા હોય તે ભવ્ય, અને જેમાં મુક્તિગમન યોગ્યતાનો અભાવ હોય, તે અભવ્ય સમજવો.

પ્ર૦—ત્રૈતન્યશક્તિ જ્યારે જાનેમાં બરાબર એક સરખીજ છે, ત્યારે એકને ભવ્ય અને બીજાને અભવ્ય કહેવાનું શું ઠીક ?

ઉ૦—ગાય, ભેંસ, બકરી, ઉઠ વિગેરે નિચ ચોખા, મનુષ્યોમાં, દેવોમાં અને નારકીમાં ત્રૈતન્યપણુ એકસરખું છે, તો પણ ભિન્નતા દષ્ટિગોચર બરાબર થાય છે, તેમ જાત્ર પણ ત્રૈતન્યપણુ અઠમખું છે તો પણ ભવ્યાભવ્યમાં ભિન્નતા જરૂર માનની જોઈએ.

પ્ર૦—નિર્વાણ મનુષ્ય, દેવ, નારકીમાં ત્રૈતન્યશક્તિ જો કે બરાબર છે, તો પણ કર્મોના લેહને લઈને જેમ તેઓના ભેદ માનવામાં આવે છે, તેવીજ રીતે જે કર્મને લઈને ભવ્યાભવ્યનો ભેદ થયો હોય, તે તે કર્મોનો અભાવ થવાથી, ભવ્યાભવ્યત્વનો પણ અભાવ થવો જોઈએ પરંતુ આ વાત સામ્રથી તો તદન વિરુદ્ધ છે જાણ તો પોકારીને કહે છે કે, ભવ્યાભવ્યપણુ તો કર્મજન્ય નથી, કિંતુ સ્વાભાવિક છે, માટે આપજ બતાવો કે સંશયને અવકાશ છે કે નહિ ?

ઉં—જેમ જીવમા તથા આકાશ વિગેરે અજીવમા દ્રવ્યપણ, સત્ત્વપણ, ક્રેવપણુ વિગેરે ધર્મો નરેખા છે, તે પણુ જીવમા ચૈતન્યશક્તિ, આકાશાદિમા અચેતનપણુ વિગેરે વિશેષ ધર્મો સ્વભાવથી રહેલા હોવાથી, સ્વભાવભેદને લઈને ભિન્નતા માનવામા આવે છે, તેમ જીવ્યાબિવ્ય વમા પણ સ્વભાવભેદને લઈને ભિન્નતા માનવામા લગભગ અઠ ચણુ જેવું નથી

પ્ર૦—જ્યારે જીવ્યાબિવ્યત્વનો ભેદ સ્વભાવથી મિલ્લ થયો, ત્યારે તો જીવમા જેમ જેન શક્તિ, સ્વાભાવિક હોવાથી તેનો નાશ માનવામા આવતા નથી તમ જીવ્યપણુ સ્વાભાવિક હોવાથી તેનો નાશ બિલકુલ થવાનો નહી, અને તે મિવાય સુદિત પણ કેવી રીતે મળવાનાં ? કેમકે સિદ્ધતા જીવે તો જ થ પણુ નવાં તેમ જીવ્યાબિવ્ય પણ નવાં જેમ સિદ્ધતા સ્પષ્ટ કહે છે, અને જીવ્યાબિવ્યત્વને તો આપ સ્વાભાવિક માનો છો, ત્યારે આપ જ બતાવો કે જ્યાં સુધી જીવ્યાબિવ્યત્વનો નાશ ન થાય ત્યાં સુધી સુદિત કવાયા નથી થકે, અને તે તો સ્વાભાવિક હોવાથી, ચૈતન્ય શક્તિની માફક અજરામર રહેવાવું, તો પછી ચોના ગાદિનું એવન બ્યર્વ મથુ કે નહીં ?

ઉં—ઘટના પ્રાગ્ભાવ અનાદિકાલથી સ્વાભાવિક છે, તો પણ ઘટની ઉત્પત્તિદશામા, જેમ તેનો અભાવ માનવામા આવે છે, તેમ જીવ્યાબિવ્ય જો કે સ્વાભાવિક છે, તોપણ તેનો વિનાશ મોક્ષાવસ્થામા માનવામા અમને લગભગ પણ અડચણુ નથી, કારણ કે જેમા જેની ચો ચતા હોય, તેમા તે કામ થયા

પછી તેની જરૂર રહેતી નથી જેમ માટીમા ઘટની યોગ્યતા છે, તોપણ ઘટ થયા બાદ તે ચેતના તમ જ રહેવી જોઈએ, એમ તો કે ઇ પણ બુદ્ધિશાલી કહી શકે જ નહીં તો પછી અમારે ત્યાં યોગાગની વ્યવસ્થા કેવી રીતે આવવાની ?

પ્ર૦—જેવી રીતે ભવ્યત્વનો અભાવ આપ મોક્ષાવસ્થામા માનો છે, તેવી જ ગતે અભવ્યત્વનો પણ અભાવ મિદ્ધ થવો જોઈએ

ઉ૦—જેમ માટીમા ઘટની યોગ્યતા હોવાથી તે રૂપ ભાવ ઘડો પણ ઉત્પન્ન થયા બાદ ટકી શકતો નથી, તેમજ મુક્તિ-ગમન યોગ્યતાકર ભવ્યપણુ પણ જ્યારે મુક્તિ મળી જાય છે ત્યારે તે પણ રહેતુ નથી, તેવી જ નીત મુક્તિગમન અર્થે ચેતના રૂપ અભવ્યપણુ પણ નષ્ટ ક્યારે થાય કે, જ્યારે મુક્તિગમન થાય ત્યાં આને, પરંતુ તે વાત તો આકાશપુષ્પ જવી છે, તો પછી તેનો અભાવ કેવી રીતે થઈ શકે, તે વાત સદૃશ સમજી શકાય તેમ છે

પ્ર —પ્રાગ્ભાવ તો, આકાશપુષ્પની માફક અભાવરૂપ હોવાથી જ્યારે તે કંઈ વસ્તુ જ નથી, ત્યારે તે દૃષ્ટાતને, આગળ મૂકી સ્વભાવનો અભાવ લિદ્ધ કરવો તે નો મુક્તિ-વિકલ સમજવા જેવું છે.

ઉ —પ્રાગ્ભાવ અભાવરૂપ નથી, કિંતુ ભાવરૂપ છે ઘટના કારણ તરીકે માનેલ પુદ્ગલસઘાતને જ ઘટ—પ્રાગ્ભાવરૂપે માનવામા આવે છે

જ્યારે વસ્તુસ્થિતિ આવા પ્રકારની છે, ત્યારે આપજ

ખતાવેા કે ઘટેતપાદક મામત્રીદયામા તેનો વિનાશ માનવામા બીજી કંઈ પણ અડચણ રહી યરી ? પ્રાગુભાવ દશામા, ઘટની અતુત્પત્તિમાત્ર જ કેવલ વિશેષ છે, બીજી કંઈ પણ નથી અર્થાત્ જે માટી વિગેરે ઘટેતપાદક સામગ્રીને યથા દ્રવ્યઘટ તરીકે માનીએ છીએ, ત્યારે બીજા હોકે તેમા પ્રાગુ ભાવનો ંવહાર કરે એ, એટલી જ માત્ર વિશેષતા છે

પ્ર૦—ભવ્યપણાનો વિનાશ માનવામા એ કે અમને અડચણ જેવું નથી, પરંતુ તમામ ભવ્યો મોક્ષે જવાળી જગત્મા ભવ્યોનો જ અભાવ થવાનો અને જ્યારે ભવ્યોનો જ અભાવ થયો ત્યારે જગત્મા જમભ્ય મિવાય બીજી કંઈ વ્યપ્તિ દૃષ્ટિગોચર થવાની ? અર્થાત્ કંઈ પણ નહિ

ઉ૦—અનાગતકાલ, આકાશ વિગેરેનો માફક ભવ્યરાશિ પણ અનન છે અર્થાત્ એક સમયમા, અનાગતકાળ એ કે વર્તમાનપણાને પ્રાપ્ત કર છે, તેા પણ જેમ તેનો સર્વાંગ ઉત્થેઠે કંઈ પણ કાળે થવ નો નથી અર્થાત્ જોયો કાલ કંઈ પણ વખતે આવવાનો નહા કે, આજે ભવિષ્યકાળ સમાપ્ત થશે હવે ભવિષ્યકાળ । વૃત્ત એજ નહિ, તેમ ફરેક તમચે એક એક મોક્ષમા ભવ્ય તાપન ભવરાશિની અનનતા, અનાગત કાળનો અનતતા કરતા પછી મક્કાટી હોવાથી, તેનો ઉત્થેઠે કદાપિ યઈ સકવાનોજ નહિ

તાત્પર્ય—વર્તિભ્ય કાળ, તથા આકાશની માફક, ભવ્યો પણ અનતાનત છે મોક્ષમા પણ તેનો અનતમે ભાગ જ જવાનો, માટે જેમ અનાગત કાળનો સર્વાંગ ઉત્થેઠે થવાનો નથી, તેમ ભવ્યોનો પણ અભાવ કદાપિ થવાનો નહિ

કિંચ—લબ્ધ્યનુ લક્ષણ પણ તેવું જ બાધવામાં આવ્યું છે કે જે સુકિતમાં જવાના તે લબ્ધ્યો જ સમજવા, પરંતુ જેટલા લબ્ધ્યો હોય, તેટલા સુકિતમાં જવાના જ એવો કઈ નિયમ છે જ નહીં યોગ્યતા માત્રથી ખાલી કાર્યનિદ્ધિ થઈ શકતી નથી, કિંતુ માધક સમગ્રસામગ્રી મળવાથી થાય છે જેમ સર્વ પાપાણુમાં, સર્વધાતુમાં મૂર્તિજનવની યોગ્યતા છે, તોપણ તમામ પાપાણુની અને સર્વ ધાતુની મૂર્તિઓ જનવાની જ એવો નિયમ નથી, કિંતુ જે માટી, પાપાણુ, ધાતુ વિગેરેની સાથે ઘટો યા મૂર્તિ જનવ ની સકલ સામગ્રી મળવાની તેનો જ ઘટો યા મૂર્તિઓ જનવાની, ખીજાની નહીં તેમ અત્ર પણ જે લબ્ધ્યાત્માને સુકિતસાધક સામગ્રી મળવાની તે જ મોક્ષમાં જવાના, ખીજા કોઈ નહીં, એ વાત ખાસ દૃઢ્યમાં કેાતરી રાખવી એથો ભાવ એ નીકલ્યો કે જેમાં સુકિત જવાની યોગ્યતા હોય તે લબ્ધ્યો સમજવા અને બાકીના અલબ્ધ્યો જણવા.

જેમ કોયડું મગમાં પાકવાની યોગ્યતા નથી, વધ્યામાં પુત્રોત્પાદક યોગ્યતા નથી, મગરોલ પવાણુમાં ભીંજવાની યોગ્યતા નથી, જીવમાં અજીવની યોગ્યતા નથી, અજીવમાં ચેતન્યશક્તિની યોગ્યતા નથી, ધૂવડમાં સૂર્યદર્શનની યોગ્યતા નથી, તેમ અલબ્ધ્યમાં પણ સુકિતગમન યોગ્યતા નથી, એ વાત પણ પ્રસંગોપાત્ત ભૂલવા જેવી નથી ઝ શાંતિ

સમુદ્ધાતનું સ્વરૂપ

શબ્દાર્થ સમૂહની ભાવ-મૈક્યપણું -એકમેક થવાપણું સમૂહ ઉપસંગના અનેક અર્થ થાય છે, એવા વ્યાકરણશાસ્ત્રમાં નિવન હોવાથી પ્રસ્તુતમાં સમૂહ ઉપસંગને ઉપયુક્ત અર્થ પાળવણી સૂચની ટીકામાં કરવામાં આવ્યો છે

ઉત્-આવૃત્ય-પ્રગલ્ભા -એવે થી યી વિગેરે ધાત હજુલું, વિનય કરવે, ગમન કરવું, બહા નિકળવું વિગેરે હાતુ ધાતુ ગતિ અને જણવું એવા અર્થમાં વર્તેલા હોવાથી, અર્થ પણ તે અર્થો કાયમ રાખવામાં આવ્યા છે, તેમાં કર્મપુ ગણોને હણવા, વિનય કરવા આ અર્થ હજુલું ને અર્થને લકને કરવામાં આવ્યો છે વેદનીય વિગેરે કરના પુગયોની સાથે આત્માના પ્રદેશોનું બહાર નિકળવું, ગમન કરવું આ અર્થ ગતિપણમાં સમજાવે

સમુદ્ધિતાર્થ-કાવાન્તરમાં અનુભવ કરવા લાયક વેદનીય કર્મ વિગેરેના પુનર્ભાવને ઉદીરણાદ્વારા અર્થોત્ત બવાત્કારથી ઉદયમાં લાવીને અન્તમુહૂત કાળમાં અનુભવ કર્યા બાદ આત્માના પ્રદેશોથી તે પુ ગણોને જે અલગ કરવા તેનું નામ સમુદ્ધાત સમજવું

કાવાર્થ-ગતિપરિણામવિશેષનું નામ સમુદ્ધાત સમજવું તેના સાત શેદ છે વેદનીયસમુદ્ધાત, કપાયમોહનીય

સમુદ્ધવત, માન્યાન્તિકમસુદ્ધાત, વૈક્રિયસમુદ્ધાત, તેજસ
સમુદ્ધાત, આહારઠસમુદ્ધાત અને દેવલિપ્તસમુદ્ધાત

વેદનીય સમુદ્ધાતનું સ્વરૂપ

સુખ દુઃખના કારણરૂપ કર્મને વેદનીય કર્મ કહેવામા
આવે છે અને તેના સમુદ્ધાતને વેદનીય સમુદ્ધાત અમરવો
આ સમુદ્ધાતમા વેદનીય કર્મ મુખ્યત્વે લાગ લે છે અને તે
સમયે જીવ અસાતાવેદનીય વિગેરે નમ્પુદ્ગલોને અનભ-
વીને આત્માથી અલગ કરે છે તેનું લગારસ્પર્શીપ્રશ્ન ક્રવામા
આવે છે ઘણી વેદનાથા દુષ્ટી ગયેલો અને તે દ્વાગ આદુગ-
વ્યાદુગ થયેલો જીવ મનન્નાનન્ન વેદનીય કર્મના પુદ્ગલોથી
ખરડાયેલ આત્મા આત્મપ્રદેશોદ્વાગ શરીરમા જોટલો પોતો
ભાગલોય, તે તમામ ભાગને ત પ્રદેશોથી ભરીને શરીરના તમામ
ઠેકાણે વ્યાપ્ત થઈને અન્તર્મુદ્ગલ કાલ સુધી રહે અને તે
વખતે અસાતાવેદનીય કર્મના પુરાણા પુદ્ગલોને અનુભવ કરી
બહાર કાઢે અને નાથે સાથે તે વખતે બીજા નવીન પુદ્ગલોને
અહંજી કરે, એ તે વખતે નવા અહંજી ન કરે તો હરેક સમુદ્ધ-
ધાતદ્વારા હરેક કર્મના પુદ્ગલોનો વિનાશ થવાથી તુરતમા
મોક્ષ મળવો જોઈએ, તે વાત અનુભવથી પણ ચિરુદ્ધ છે
માટે તે વખતે નવા પુદ્ગલો પણ તે જાતિના બીજા અહંજી
કરે છે એ વાત જરૂર માનવી જોઈએ ક્રૂપા દેવલિપ્તસમુદ્ધાતમા
આ નિયમ લાગુ પડી શકતો નથી બાકી તમામમા આવી
રીતે જાણી લેવું વેદનીય સમુદ્ધાતમા વેદનીય કર્મની માફક

શુભાશુભ નામકર્મ નવા ઉચ્ચ નીચ ગોત્રકર્મને પણ કારણ-
રૂપે માનવામા આવેલ છે

ક' યસમુદ્વાતનુ રતરૂપ.

કપ યનો સમુદ્વાત તે કપાયમનુ ધાન કહેવામ

કપ--જેમા દુ ખ, પીડા, ભાષા વિગેરેનો અનુભવ કરાય
તે મમાર સમજવો આવ--લાભ, પ્રાપ્તિ, મેળવવુ વિગેરે

સનુદિતાર્થ -- જે દ્વારા દુ ખપર પરારૂપ સસાનનો
પ્રાપ્તિ થાય, તેવા ક્રોધ, માન, મયા, લોભ આ આરને કપાય
તરીકે ગણવામા આવેલ છે

ભાવાર્થ -- ક્રોધ વિગેરેની ઉદયાવસ્થામા વર્તતા એવા
ભુવના આત્મપ્રદેશોમા લાગેવા નન નાનન્ત કપાયમોહનીય
કર્મના પુનગલોને શરીરમા જોડેલા પેલાણુ ભાગ છે તે
તમામમા ભરી અન્તર્મુદ્ધત કાલ સુધી રહે અને તે સમયે ઘણા
કપાય મોહનીય કર્મના પુનગલોનો અનુભવ કરા બહાર કાઢે
તેની સાથે સાથે ણીબ્બ નવા પ્રહણુ કરે, આનુ નામ કપાય
સમુદ્વાત સમજવો આની અદર કપાયમોહનીય કર્મ મુખ્ય
રીત ભાગ લે છે આવી રીતે માનકપાય, માયાપાય અને
લોભકપાય વિગેરેમા પણ જાણી લેવુ

મારણાન્તિક સમુદ્વાત

આ સમુદ્વાત જે વખતે આયુષ્યકર્મ અન્તર્મુદ્ધર્ત
બાધી હોય તે વખતે કરવામા આવે છે

મારણાન્તિક-મરણપ્રયોજન, મરણનિમિત્તક, મરણ
મારણક, મરણ છે પ્રયોજન જેનું એવા સમુદ્ધાનને મારણ ન્તિક
સમુદ્ધાત કહે છે મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરતી વખતે જીવ
પોતાના આત્માના પ્રદેશોની સાથે અવશિષ્ટ આયુષ્યકર્મના
પુનર્લોને બહાર કાઢી શરીરમાં રહેલા પોલાણ લાગને પૂરો
કર્મો બાદ જ્યાં ઉત્પત્તિસ્થાન હોય ત્યાં મુખી લખાઈ દ્વારા
આપ્ત થઈ અન્તમુક્ત મુખી ગ્રહી ગાદી રહેલ આયુષ્યકર્મના
પુનર્લોને અનુભવ કરી જોગવીને બહાર કાઢે, આવું કાર્ય
મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરે છે

વૈકલ્પિકસમુદ્ધાત

વિવિધા ક્રિયા-વિક્રિયા, તે જેનું પ્રયોજન તે વૈકલ્પિક કહેવાય,
તેનો સમુદ્ધાત તે વૈકલ્પિકસમુદ્ધાત કહેવાય સૂક્ષ્મ, સ્થૂળ
-એકરૂપ, અનેકરૂપ, દૃશ્ય, અદૃશ્ય, ભૂમિત્યર, ખેત્યર વિગેરે આ
પ્રકારના રૂપો ધારણ કરવા માટે તથા પોતાના ગ્યાનની બીજે
જીવ હોય, વિગેરે અનેક કાર્યો કરવા માટે ઉત્તર
વૈકલ્પિક જ્યારે જ્યારે પ્રયોજન હોય, તે તે વખતે આ સમુ-
દ્ધાત સિવાય કામ થઈ શકતું નથી દેવતા નારાઈના જીવોને
તે આ શક્તિ સ્વાભાવિક સિદ્ધ અને મનુષ્ય, તિયજોને
લખ્મિસિદ્ધ હોય

વૈકલ્પિકસમુદ્ધાત કરતી વખતે જીવ પોતાના આત્માના
પ્રદેશોની સાથે લાગેલા વૈકલ્પિકશરીરનામકર્મના પુનર્લો-
લોને પ્રદેશો સહિત બહાર કાઢીને જેટલું શરીર પહેાળું

હોય, તેટલા પહેળાપહેળે ફેલાવવામા અને હ બાઈમા હ ખયેય
ચોજનપ્રમાણ એક લાભા દઠના આકારે પરિણાવીને
જેવા પ્રમાણના વૈકલ્યશરીરના મકર્મના પુ ગવે તેની સ યે
પુરાણા લાગેલા હેય, તને અનુભવાને કાઢે અને બહાર સ યે
સાચે તે વખતે ત તે કાર્યોને માટે બાંજ નવા પુ-ગવે બહુ
કરી તે દા : પોતાનુ તથા કરવા મકર્મ સ યે આ સમુ ધાતમાં
પણ દ ધમ તો અન્તર્મુક્તિને ગમજે બ મા મુખ્યતથા
વૈકલ્યશરીરનામકર્મ ક રણ સમગ્રુ

તે નમમુ - ૧૧૧૫ ૨૧૩૫

તપશ્ચાવિશેષ કારા પેલ શયેલ તેલ્લેરેચ્છાકપ લખિધ
વડે બીજને બાળવા માટે તમા કાઈ બીજને બ ગના હોય તેને
શા ત કરવા મટે તજસમમુદ્ધત પ્રવામા આવે છે તેજસ
સમુદ્ધત કળી વખતે છવ પોતાના આત્માન પ્રદેશમા
લાગેલા તજસરીનામકર્મના પુ ગલોને તે પ્રદેશો
સહિત બહાર કાઢી જતુ ચરીત વિચારવાણુ હોય,
તેટલામા ફેલાવો અને હ બાઈમા મ ખયેય પ્રમાણવાવા દઠના
આકારે બહાર પણ ફેલાવીને અન્તર્મુક્તિ કાલ મુખી રહે, તે
વખતે પુરાણા તેજસશરીરનામકર્મના પુ-ગલોને ભોગવી
બહાર કાઢે, અને નવા બહુ કરી પોતાનુ કાર્ય કરવા તત્પર
ચાય આ કાર્ય કરવામા તેજસશરીરનામકર્મ મુખ્ય
રીતે જાન લે છે

આહારકસમુદ્ધાતનુ સ્વરૂપ

આ સમુદ્ધાન ચૌદપૂર્વી આહારક લખિધના અધિપતિને

ત્યારે સૂક્ષ્મ પદાર્થમાં સશય ઉત્પન્ન થાય ત્યારે તેને દૂર કરવા માટે જ્યાં તીર્થ કર વિચરના હોય, ત્યાં જોઈ અપૂર્વ થઈ જનાથી તે દ્વારા ત્યાં જઈ પોતાના સશયને દૂર કર છે આ ધીર પણ સૂક્ષ્મ હોઈ કરાને સ્વચ્છ મનોહર અને જેનો કેાઈ પણ ઠેકાણે વ્યાધાત ન થાય, તેવા ઉત્તમ પુરુષ ૧૭ જનાવવામાં આવે છે બાકી તમામ ધીના તજમનુ વ તના જેવી મમજવી આની અદર મુખ્ય રીતે આહારકચરીગ-નામનમ કારણુ-મૂળ છે આનો કાળ પણ અતમુ નનો જે વેળાનુસુધાત વિગેરે સમુદ્ધાનો જ્યારે અનન્તી વાગુ છવન કગ્વા પડે છે ત્યારે આહારક સમુદ્ધાન જ્યાં સુધી મોક્ષ ન મળે, ત્યાં સુધી મં આગ વખત ન કરવામાં આવે છે

કેવલિસમુદ્ધાનુ સ્વરૂપ.

આખા લોકલોકને સાક્ષાત્કાર કરાવવાવાળા જ્ઞાનને કેવલજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે અને તે જેને હોય, તે કેવળી કહેવાય, અને તેનો જે મમુ ક્ષાત તેને કેવલિસમુદ્ધાન કહેવામાં આવે છે

જેનુ આયુષ્ય કેવલ ૭ મહીના બાકી હોય અને કેવલ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય, તેના કેવલિઓ સમુદ્ધાન કરે બીજાને માટે નિયમ નહિ

જે વખતે આયુષ્યકર્મ અન્તર્મુક્ત બાકી રહ્યું હોય અને મામકર્મ, ગોત્રકર્મ, વેદનીયકર્મ આ ત્રણે ક્રમોની સ્થિતિ પ્રત્યોપમના અમખ્યેય ભાગ જેટલી હોય તેને સરખી કરવા

હોય, તેટલા પહેળાએ દેલાવવામા અને હ બાઈમા સ ખ્યેય
 ચોજનપમાણ એક લાગા કહના આઠારે પરિણાવીને
 જેવા પ્રમાણે વૈકિયશરીરનામકર્મના પુ ગણે તેની સ વે
 પુરાણા લાગેલા હેય, તેને અનુભવને કાઢે અને બહાર મ યે
 સાચે તે વખતે ત તે કાર્યોને માટે જા ૧ નવા પુ ગણે મહંજુ
 કરી તે દા ૧ પોતાનુ ૧૫ નવા તમર્ક યય આ મમુ ધાતમા
 પણ ઠ ધમ નો અન્તર્મુદ્ધતના મમજવે જ મા મુખ્યતથા
 વૈકિયશરીરનામકર્મ કરણ સમજવુ

તે ૧૫૫૫૫૫ ૧૧૧૧ ૨૫૩૫

૧૫-વાવિશેષ દ્વારા પદા થયેલ તેજેરેશ્યાઉપ લખિધ
 વહે બીજાને જાગ વ માટે નચા કાઢુ પ્રીતન મ ગત હેય તેને
 શા ત કરવા મે તેજમમમુદ્ધત ૧ વામા આવે છે તેજસ
 મમુદ્ધત ૧૫ ૧ વખતે એવ પોતાના અત્માના પ્રદેશમા
 લાગેલા તજનશરીરનામકર્મના પુ ગણેને તે પ્રદેશમા
 સહિત બહાર કઢી જટણ ચતીર વિચારવાળુ હોય,
 તેટલામા દેવ વી અને હ બાઈમા મ ખ્યેય પ્રમાણુવાલા કહના
 આઠારે બહાર પણ દેસાવીને અન્તર્મુદ્ધત કાલ સુધી રહે, તે
 વખતે પુરાણા તેજમશરીરનામકર્મના પુ ગણેને લોગવી
 બહાર કાઢે, અને નવા મહંજુ કરી પોતાનુ કાર્ય કરવા તત્પર
 થાય આ કાર્ય કરવામા તેજસશરીરનામકર્મ મુખ્ય
 રીતે લાગ લે છે

આહારકસમુદ્ધાતનુ ૨૫૩૫.

આ સમુવાન ચોઈપૂર્વી આહારક લખિધના અધિપતિને

ત્યારે સૂક્ષ્મ પદાર્થ મા સ શય ઉત્પન્ન થાય ત્યારે તેને દ્વરક-
તા માટે જ્યાં તીર્થ કર વિચારતા હોય, ત્યાં એક અપૂર્વ શ
સંગ બનાવી તે દ્વારા ત્યાં જઈ પોતાના સ શયને દૂર કરે છે આ
દર્શન પણ સૂક્ષ્મ હોઈ કરીને સ્વચ્છ મનોહર અને જેનો કોઈ
જુદા કોણે બાધાત ન થાય, તેવા ઉત્તમ પુણ્ય ૧૭ બનાવવામાં
આવે છે બાકી તમામ બીના તજમજમુ ધ તના જેવી સમજવી
જાતી જ દર મુખ્ય રીતે આહારકચરીર-નામકર્મ કારણ-
જન છે આનો કાળ પણ અત્યુદ્ભૂતનો ૩ વેકના મુદ્દાત
વિશે સમુદ્ધાનો જ્યારે અનન્તી વાર જીવન કરવા પડે છે
ત્યારે આહારક પસુદ્ધાન જ્યાં છુટી મોક્ષ ન મળે, ત્યાં મુધી-
ન ચાર વખત ન કરવામાં આવે છે

કેવલિસમુદ્ધાતનુ સ્વરૂપ.

આખા હોઠાલોકને આકાશકાર કરાવવાવાળા જ્ઞાનને
કેવલજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે અને તે જેને હોય, તે કેવળી
કહેવાય, અને તેનો જે સમુદ્ધાત તેને કેવલિસમુદ્ધાત કહે-
વામાં આવે છે

જેનું આયુષ્ય કેવલ છ મહીના બાકી હોય અને કેવલ-
જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય, તેના કેવલિજ્ઞો સમુદ્ધાત કરે બીજાને
માટે નિયમ નહિ

જે વખતે આયુષ્યકર્મ અન્તર્સંહૂત બાકી રહુ હોય અને
નામકર્મ, જોગકર્મ, વેદનીયકર્મ આ ત્રણે કર્મોની સ્થિતિ
પદ્યોપમના અસખ્યેય ભાગ જેટલી હોય તેને સંસ્કૃતી કરના

માટે દેવલિંગોને સમુદાન કરવો પડે છે તેનો કાળ આઠ સમયનો જ છે તેમા પણ સમુદાનની પહેલા મોક્ષને નજર કરવામા માધનરૂપ જે મન વચન માયાના શુભ પ્રયત્ન વિશેષરૂપ 'આવરણરૂપ' તે પણ ખામ કરીને કરવું પડે છે કેવલી ભગવાન્ પ્રથમ સમયમા વિસ્તારે મોતાના શરીર પ્રમાણુ અને હથે, નથે લોકાન્ત મુધી, નામ, ગોત્ર અને વેદનીય કર્મના પુદ્ગલો સહિત આત્માના પ્રદેશોને દહના આકારે ગોઠવે છે ત્રીજા સમયે પૂર્વ પશ્ચિમ તથા ઉત્તર દક્ષિણ દિશામા લોકાન્ત મુધી લાખા વિસ્તારરૂપે આત્માના પ્રદેશોને કખાટ (કમાડ) ના આકારે ગોઠવે છે ત્રીજા સમયમા કહીં-વલોવવાના રવૈયાના આકાર તે પુગલોવાળા આત્માના પ્રદેશોને લોકાન્ત મુધી ગોઠવે છે

ચોથા સમયે જેટલો વચલો ભાગ આન્તરાક્રમે બાકી રહ્યો હોય, તે તમામને તે પુદ્ગલોવાળા આત્માના પ્રદેશોથી ભરી આખા લોકમા કરે છે, તે વખત તેનો આત્મા સર્વવ્યાપક બની જાય છે

પાંચમા સમયે આન્તરાક્રમે પુદ્ગલોને લોગવી નિર્જરા કરી તે ઠેકાણેથી આત્માના પ્રદેશોને શરીરમા ખેચી લે છે છઠ્ઠા સમયમા ગ્વૈયાના આકારવાળા પુદ્ગલોનો અનુભવ કરી નિર્જરા કરી તે ઠેકાણે રહેલા આત્માના પ્રદેશોને શરીરમા ખેચી લે છે

સાતમા સમયે કખાટના આકારે ગોઠવાયેલ પુગલોની

અનુભવદ્વારા નિર્જરા કરી તે ઠેકાણે ગહેલા આત્મપ્રદેશોને
શરીરમા ખેંચી લે છે

આઠમા સમયમા હઠના આકારે ગોઠવાયેલ પુદ્ગલોવાળા
આત્મપ્રદેશોમાથી પુદ્ગલોને લોગવીને આત્માના પ્રદેશોને
શરીરમા પાછા ખેંચી લે છે

આ રીતે અધિક સ્થિતિવાળા નામ, ગોત્ર, વેદનીય કર્મના
પુદ્ગલોને અનુભવ થયો બાદ નિર્જરા થવાથી આત્માથી
અલગ કરવામા આવે ત્યાંબાદ યોગનિરોધ કરી શૈલેશી-
અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરી મોક્ષમા જાય છે

આ સમુદાત આખા સ સારમા એક વખત જ કરવામા
આવે છે.

इति शम्-

અનુભવી વિદ્વાનો મમલ શકે છે, તે જ વિષયને બહુ સરલ તાથી પ્રતિપાદન કરી સર્વસાધારણને પણ અત્યુપયોગી થઇ શકે તેવી શૈલી આપા જોવામા આવે છે

૪ તત્ત્વાધ્યાન (ઉત્તરાર્ધ)

વેદાત, મીમાસક અને નીનદર્શન એ ત્રણે કથનોના રા, માનેલ પદાર્થો, તે પર સમાલોચના વિગેરે બહુ આપા પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યું છે અનેક કારણો અને અન્ય સજ્જન મહાશયોએ આ ઠે મથા કરી છે, જેમાંની કેટલીક પાછળ ૧ બહુ યોગી સિવિકમા છે બન્ને ભાગની

અ સ્કૃત શ્રુતિ.

૮ જૈનતત્ત્વપ્રદીપ

જૈનતત્ત્વજ્ઞાનનો અપૂર્વ પ્રકાશ પાડતો આ અધ્યક્ષ સ્કૃત
શાસ્ત્રોને અને અભ્યાસીઓને અત્યુપયોગી છે જૈન
શાસ્ત્રોનું અતીવ સરલતાથી જ્ઞાનપ્રપાદન કરવા માટે આ
જૈન ઉત્તમ સાધન છે ૩ ૧)

૯ ધર્મટીપિકા (વ્યાકરણ).

અ સ્કૃત વ્યાકરણના અભ્યાસીઓને યોગ્ય મહત્વના સારો
બોધ કરાવનાર, નવીન પદ્ધતિથી લખાયેલ, લગભગ અર્ધ
હજાર શ્લોક પ્રમાણવાળો આ અધ્યક્ષ મહત્વનો છે પાશ્વ
ત્ય અને ઐતરેયીય અનેક વિદ્વાનોએ સમાલોચના
કરી આ સ્વધર્મ મહત્વના સારા અભિપ્રાયો આપ્યા છે ૪૦૦

છપાવવાના શ્રુતિ.

૧૦ ધર્મજીવન પ્રદીપ (ગુરુદેવનો રાસ)

૧૧ પ્રદીપવકાશ

૧૨ વ્યુત્પત્તિવાદટીકા

૧૩ શક્તિવાદટિપ્પન

થોડા અભિપ્રાયો

[૧]

નત્વાખ્યાન (ઉત્તરાધ) લેખક ન્યાયતીર્થ ઉપાધ્યા-
યજી શ્રીમ ગણવિજયજી મહાગજ, પ્રાચીન પુણ્યદલ બેઠ
મીયથોવિજયજી વ્યમાળાના સેક્રેટરી ભાવનગર પુણ્યનના
સ્વરૂપને જણાવનાર પ્રથમો આ બીજો વિભાગ છે પ્રથમ
વિભાગમાં સાખ્ય, બૌદ્ધ નૈયાયિક અને વૈશેષિક એ હકીકત
આવેલી હોવાથી આ ઉત્તરાધ ના નીમાસક અને જૈનદર્શન
મળ ધી માપિતી આપવામાં આવી છે જૈનદર્શન સળધી
આ વચમાં પ્રસ્તુત ૧૬ માંથી ૧૩ માં છે જૈનદર્શન એક
નેજ ૪૪૮ પાનામાં અને બાકીના લગભગ એટલાજ પાનામાં
શીલ તમામ દર્શનોના સમાવેશ કરેલો કે તે જોતા જૈન
દર્શન સળધી ઘણી વિસ્તાર પૂરક જૈનદર્શનસ્વરૂપ જાણ-
વાના છતાંયુ માટે ઘણીજ ઉપયોગી માપિતી વિદ્વાતપૂર્ણ
આપવામાં આવી છે જે ખાસ વાચવા જેવી છે પુણ્યન-
સમુચ્ચયનુ ભાષાતર એક જનેતર અને જૈનધર્મ સળધી
બીજાકુવ જ્ઞાન નહિ ધરાવનાર વિદ્વાન પુરૂષ મણિવાન નહુ
ભાર્મને હાથે ભાષ તર થતા તે કેટલુ અચૂક અને ભૂલભરલુ
છે, તે તેના વાચક વર્ગ સારી પેઠે જાણે છે જ્યારે આ પ્રથમ
લેખક મહાત્માએ છ દર્શનનુ સ્વરૂપ સવિસ્તર, શુદ્ધ અને
નિર્દોષ આપી જૈન અને જનેતર કોઈ પણ દર્શનકાર ઉપર
ઉપકાર કરેલો છે ઇતર દર્શનો માટે તે તે દર્શનના

માનનીય થયોના આધારે આપવામા આવેલા હોવાથીજ આ વડ્દર્શનના સ્વરૂપને જણાવનારો શ્રેય યથાર્થ લખાયેલ ॥ એમ નિ સદેહ કહેવુ પડે છે, ખડનાત્મક શક્તિને બદલે મધ્યસ્થ વૃત્તિથી ઇતર દર્શનનુ સ્વરૂપ લખાયેલુ છે, તે જોઇ ખુશી થવા જેવુ છે એકદર રીતે આ શ્રદ્ધ ખરેખર ઉપકારક અને દર્શન સ્વરૂપ જણનારા માટે એક ખરેખરી ઉચોગી જરૂરીયાત ખુશી પડેલી છે એમ અમો ખાત્રી પૂર્વક જણાવીએ છીએ કિમત રૂ ૩-૦-૦ પ્રકાશકને ત્યા ખન્ને ભાગ મળશે

આત્માનંદ પ્રકાશ

(પુ ૧૩ અઠ ૧, વીરસ ૨૪૫૧ શ્રાવણ)

[૨]

તત્વાખ્યાન (ઉત્તરાર્ધ), અ અ ય શ્રીવિજયધર્મ-સૂરિના વિદ્વન્ શિષ્ય ઉપાધ્યાયજી મળવિજયજીનો બનાવેલ આ ગુજરાતી શ્રદ્ધ જેના બે વિભાગમા થઇને છેએ દર્શનનુ સ્વરૂપ બહુ વિસ્તારથી આપેલુ છે તેનો આ બીજો વિભાગ (ઉત્તરાર્ધ) છે તે હાલમા બહાર પડેલ છે તેમા પ્રારંભમાં પ્રસ્તાવના હીરાલાલ રસીકદાસ કાપડીયા પાસે લખાવી છે પછી કિંચિત્ વક્તવ્ય કર્તાએ પોતે લખ્યુ ॥ શુકના પ્રથમના પૃષ્ઠ ૧૪૧ મા મીમાસક દર્શનનુ સ્વરૂપ આપ્યુ છે ને ત્યાર બાદ નૈનદર્શનનુ સ્વરૂપ બહુજ વિસ્તારથી પૃષ્ઠ ૪૪૮ મા આપેલુ ॥ એમા ન્યાયનો વિષય પણ બહુ લીધો છે પ્રથમ

છપાયેલ વડ્ડશન સમુચ્ચયના સાવાતરમા આ ખુબી નથી
આમા ઉપાધ્યાયજીએ પૂરતો પ્રયાસ કર્યો ॥ માલત બને
ભાગ વાચનાર જૈનધર્મમા દઢ થઈ જાય તેમ છે કિર્મત
૩ ૪] રાખી છે; પણ તે છુકના ને પ્રયાસના પ્રમાણમા અલ્પ
છે પ્રકાશક થોડા પુણ્યદળ લખમીયદળ વેદ યથોચિત્ત્યજી
અથમાળા ભાવનગરના સેક્રેટરી છે એ છુક ભાવનગરમા
અથમાળા ઝોડીસ પર પત્ર લખવાથી મળી શકશે જૈન
બધુઓએ રાખવા ને વાચવા વિચારવા યોગ્ય છે

—જૈનધર્મ પ્રકાશ

(પુસ્તક ૪૧ સુ, અંક ૬, ૫ ૧૯૮૧ ભાદ્રપદ)

[૩]

તત્ત્વાખ્યાન ઉત્તરાર્ધ, લગભગ ૪૦ જેટલા, બિન્ન
• બિન્ન ધર્મમંથો ઉપરથી તાત્ત્વી કાઢેલુ આ તાત્ત્વિક આખ્યાન
જૈનસાહિત્ય જઠારમા એક ઉજ્જવલ રત્નની જેમ સહાને માટે
પ્રકાશમાન રહી જશે ન્યાયવિચારક ઉપાધ્યાયજી મગજ
વિજયજી મહારાજે તત્ત્વાખ્યાનના ઉત્તરાર્ધ તથા પૂર્વાર્ધમા
પોતાના જીવનની સઘળી તપસ્યા અને અભ્યાસનુ મયન
કરી સારરૂપ નિષ્કર્ષ ગુજરાતી વાચકો આગળ ધર્યો છે એમ
કહીએ તો પણ કંઈજ અતિશયોક્તિ ન કહેવાય શ્રીહરિ
ભદ્રસૂરિ વિરચિત ‘વડ્ડશન સમુચ્ચય’ ની કોટીમા મૂકી
શકાય એવુ જે મોડુ સાહિત્ય આપણામા ઉપલબ્ધ થાય છે
તેમા આથી એક અનિ અગત્યનો ઉમેશ થયો છે ઉપાધ્યાય-

જી મહારાજજી આ પુસ્તક જોતા તેમના અધ્યયન અને સંકલન માટે કોઈને પણ જાજિલાવ સ્કુર્યા વિના ન રહે તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસીઓએ આ ઉત્તરાર્ધ તથા પૂર્વાર્ધની એક એક નકલ અવશ્યમેવ પોતાની પાસે રાખવી જોઈએ ધર્મ-જીજ્ઞાસુઓ પણ આ શ્રવણ વાચનવડે પોતાની શ્રદ્ધા, રૂચિ અને અભ્યાસ વિગેરે ઘણા ખડોળા પ્રમાણમાં ફેળવી શકશે

—સ પાઠક “જેન” ભાવનગર

તત્ત્વાખ્યાન (ઉત્તરાર્ધ) આ શ્રવણ જે દર્શનનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે શુદ્ધ સાહિત્યમાં આવી રીતે તુલનાત્મક દ્રષ્ટિથી મરં દર્શન અગ્રહ સંબધી એક પણ પુસ્તક જોવામાં આવતું નથી આથી આવો અપૂર્વ શ્રવણ લખી ઉપાધ્યાયજી મહારાજે આખા શુદ્ધ સાહિત્યના દર્શન વિભાગમાં કોઈ પણ રીતે ન જુલ્લી શકાય તેવી ખોટ પૂરી છે ઉપાધ્યાયજી મહારાજે બીજા અનેક પુસ્તકો લખ્યા છે, જેવા કે સત્તત્ત્વગી પ્રદીપ, નૈનતત્ત્વપ્રદીપ, અમ્યક્ત્વપ્રદીપ, દ્રવ્યપ્રદીપ વગેરે વગેરેમાં તત્ત્વાખ્યાન અગ્રમ્યાન લોગવે જ શ્રવણની છપાઈ ટાઈપ તથા ક.જળ મુદ્ર હોવા છતાં કૌંમલ માત્ર ચાર રૂપીઆ રાખવામાં આવી છે, તે વધારે ન ગણાય

—સ પાઠક “ નૈન પ્રભાવ ” મુળક.

તરવાખ્યાન ઉત્તર ૧૫-મયા વરમર્મા જે કેટલાક અમ
ત્યના પુસ્તકો પ્રગટ થયા હા તેમા યવતીર્થ યાય
વિચારદ ઉપાધ્યાયજી મગળવિજયજી મહાનજે એતુ અને
અવ ગાંધી શ્રીવશે વિજયજી અન્યમાત્ર તરફની પ્રકાશિત
અથેવ તરવાખ્યાન ઉત્તર ૧૫ ધણુ જ અમત્યજી છે એ પુસ્તકના
પૃથિમા સુખ્ય બોદુ નૈય વિષયો પેરે પેરે જ્યાંનના આચારો
તથા ૧૪ થોડુ વિવેચન તે દરેક નોના માનનીય અથેના આધારે
૪ વાના આશુ હનુ આ ઉત્તર ૧૫ તરવાખ્યાનમા વેદાન્ત
મીનામકે અને ગતકથનનુ ધણાજ વિસ્તર પૂર્વક વિવેચન
કરવામા પાત્ર છે અને તેના માનવ માનવક, પ્રલય
ના, સ્મૃતિ ઉપર વિગેરે વિષયો જુગી તે ઉત્તર ૧૫ ધણીજ
શુનિપુર ૨૨ નમાલોચના કે વામા આવી છે તે બાદ મીમા
સહના ૧૫ નવાદ ઉપર વિસ્તાર પૂર્વક વિવેચન કરવામા
આવુ છે જે બાદ જૈન જ્યાંનના ઇશ્વરવાદ, સ્યાદવાદ, છવવાદ
વિગેરે વિષયો ધણાજ મુક્તિપૂર્વક ચર્ચવામા આવ્યા છે
અને સ્ત્રીઓને પણ પુરૂષ માફક મુક્તિનો અધિકાર છે, તે
માળીન કરવામા આવ્યુ છે પુસ્તકની પ્રસ્તાવના પ્રેરેધર
હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડીયા જેવા વિદ્વાને લખી છે અને
તે ખાસ વાચવા જેવી છે પુસ્તકે પાકા પુઠા પી બાધણીનુ
અને અશીરતા પૂર્વક અભ્યાસ કરવા જેવુ છે પુસ્તક
લાવનગર યશોવિજય જૈન જમાળાના સીરનામે લખવાથી
રૂપીયા ત્રણની નજીવી કીમતે મળી શકશે

—‘જૈન’ (સાજ વર્તમાન મુબદ્)

તત્ત્વાખ્યાન ઉત્તમર્થ મહેનત બહુ સારી આજના
જમાનાને આ કૃષ્ણ પડતી કરેલી છે પણ અકર્મોમ એટલેજ
દે આપણા સમાજના એનો ઉપયોગ કરવવાળા ઘણાજ
થોડા છતાં હશે જેને જેમા કેટલાક ગિજ સુઓ છે, પણ
તેઓને પુસ્તક જાણુ મુરકેલ થઈ પડે છે માટે તેમ જ્ઞાના
પ્રચારથી થાડી પ્રીતિ અથવા તો મૂલ્ય વિના ભેટ તરીકે
યોગ્ય સાક્ષર વર્ગમાં પહોંચાવવા માટે આ તો ઘણું મર્યા
પ્રભાવ પડવા વડી છે એ ઉપરાંત હિન્દી, મરાઠી, બંગલા
અને ઇંગ્લીશમાં હળમળ અનુવાદ કરવા કરાવવામાં આવે તો
સભવ છે વધારે પ્રગતિ થઈ શકે એક દરે શ્રમ જ્ઞાધારપદ છે

—શ્રીમાન્ વિજયવલ્લભ મૂર્તીશાસ્ત્રી મહારાજ

સુવરનાલા પબ્લિશ

તત્ત્વાખ્યાન બીજો ભાગ વાંચી અતિશય આનંદ થયો
છે અને તે તથા પૂર્વોક્તમાં મહાદર્શનનું સ્વરૂપ જે સહેલ મુદ્દર
ભાષામાં અતિ વિદ્વતાથી તમામને સમજાય તેમ હશે એવું છે
તે ઉપર કતી મહાશયને અભિવંદન આપી શકાય જ છે

સુનિરાજ સુભદ્રાવિજય અમદાવાદ

તત્ત્વાખ્યાન ઉત્તરાર્ધે બીજા વિભાગથી વિશેષ સતોષ થયો છે આતર સૌદર્ય માટે આનંદ સ્ફુરે છે ગુજરાતી વાહુ મયથી વિહરતી જૈન તેમજ જૈનેતર પ્રજાને એ ઉપકારક છે ઉચ્ચ વિદ્યાના જિજ્ઞાસુ તત્ત્વચિંતાસુને એ મહાયજ્ઞ ધ્યાય એમ છે પ્રસ્તાવના કેટલેક દરજ્જે એકદેશીય, છતાં સદે-પમાં ઠીક આવેખાઈ છે આ દિશાએ આપનો પુરુષાર્થ સ્વપર ઉપકારક, પુણ્યવાહક અને નિર્કારાહેતુક છે એ શોક્ષ્મ છે

વર્તમાનમાં જૈન તત્ત્વજ્ઞાન-શોધની પઠન-પાઠનની વિશેષ ન્યૂનતા થતી જાય છે જેણે ખાતર એ લઘી દૃષ્ટિ દેવી ઘટે તેવા ત્યાગીતુ પણ તે તત્ત્વ અકીર્ણ હૃદય નથી તેવામાં આપતુ આ હૃદય તેવી ઇચ્છા-જિજ્ઞાસાવાળાને, પરમ જૈન તત્ત્વજ્ઞ નના પ્રચાર સ્વપરહિતરૂપ પ્રચારના અવિલાંબીને આનંદજનક નિવડે એ સહજ છે

શ્રીયુત મનસુખલાલ કિરત્ત્ય દ મહેતા
(ભોરબીથી લખાએલ એક પત્રનો સારાશ)

ન્યાયવિચારક—ન્યાયવીર્ય ઉપાધ્યાયજી શ્રીમગજા વિજયજી મહારાજે તત્ત્વજ્ઞાનથી ભરપૂર ‘તત્ત્વાખ્યાન

મહાન્ અથ ગુજરાતી ભાષામાં રચી સમાજ પર ખરેખર
 મહાન્ ઉપકાર કર્યો છે, વડ્ડશ્નૌનુ વિશાલ ગભીર સ્વરૂપ
 ન્યાયગેલીથી સન્ન ભાષામાં સમજાવવું એ સહેલું કામ નથી.
 સર્વમાધાનુથી સમજી પણ ન શકાય એવા ગદ્યન વિષયને
 યુજિપુર મર સમજાવવા ઉપાધ્યાયજીએ ઘણો મરમ પ્રયત્ન
 કર્યો છે પૂર્વાર્ધમાં આજ દર્શનો ૨૨ વિવેચન ૪૪૫ પછી
 હાલમાં પ્રકટ થયેલા ઉત્તરાર્ધમાં મીમાસિક અને જૈનદર્શનનું
 સ્વરૂપ બહુ વિસ્તારથી દર્શાવ્યું છે માત્ર જૈનદર્શનમાં જ ધાર્મિક
 ચારમો પૃષ્ઠ દોઢાયા છે જૈનદર્શનના જિજ્ઞાસુ-તત્ત્વજ્ઞાનના
 અભિલાષીને આ અથ અત્યુપકારક થઈ શકે તેવો છે પ્રો
 હી ૨ કાપડિયાની પ્રસ્તાવના પણ પ્રશ્ન મનીય છે મધ્યમ્-
 દગિવાળા જૈન યા જૈનેતર મર્વ કૌમરં આ અથથી ભારત
 વર્ષના પ્રાચીન છ દર્શનો મળેથી ઘણું જાણવાનું મળી
 શકે તેમ છે તત્ત્વજ્ઞાનના આવા અથો દેશભાષામાં બહુ
 આછા જવામાં આવે છે, તેવા સમયે અવા અથનો પ્રાદુર્ભાવ
 અતિપ્રશસનીય લેખારો વિદ્વાન્ અન્યકર્તાએ અતિપરિશ્રમ
 લઈ અથ રચીને અને જાવનગરની શ્રીયશોવિજય જૈન
 અથમાલાએ તેને પ્રકાશિત કરી ત્રણ રૂપીઆ જેવો માધારણ
 કિંમતે વિતરણ કરીને અભિનંદનીય સ્તુત્ય કાર્ય બજાવ્યું
 ॥ એમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ નથી

વીસ. ૨૪૫૨ માધ શુ પ } લાવચક ભગવાનના આધી
 (જૈન પદ્ધિ સેન્ટ્રલ લાવચેરી, વડોદરા)

તથાસ્થાન-ઉત્તરાર્થ—coming from the pen of the learned Upadhyay, Nyay-visharad, Nyay-tirth Munī Mangalvijayji—the author of *જૈનતથ્ય-દીપ* *સત્સમગીયદીપ* and other well-known works—is a valuable addition to his other work *તથાસ્થાન પૂર્વ*. In these two volumes the learned author successively takes in review in his usual clear and intelligent manner the Six Systems of Philosophy received among learned Hindus—Sāṅkhya, Bauddha, Nyaya, Vaiśeshika, Mīmāṃsā and Jain—and gives what appears to him to be their most distinctive and important truths and the principal arguments by which their followers endeavoured to maintain them. The main object of these publications seems to be to present in simple Gujarati, the eternal principles of these different systems, the foundation of which is laid not upon the quick-sand of the authority of any particular book or personality but upon the solid rock of logical and scientific reasoning. It is hoped that the readers of these volumes will find therein such materials of thought and history as will enable them to know accurately the power and influence wielded by the Jain School of thought in the evolution of the national

religious life of the people of India, and to form a correct estimate of what constituted the most important and valuable contribution of the Jain religion & philosophy to the world culture

Bhavnagar
17th November 1923

A J SUNAVALA

I read the second part of તત્વાખ્યાન and was much pleased to find it maintain the same high level as the first part તત્વાભ્યાસ should occupy the same position in Gujarati literature as does દર્શનમંત્રસૂરિ's વડદર્શન in Sanskrit literature. The Gujarati reading public ought to be thankful to Nyay-visharad Nyay-tirth Upadhyay Shri Mangalvijayaji Malaraj for having enriched their philosophical literature by the publication of this work.

One thing I should like to note — As a follower of Shri Shankracharya's School of thoughts I do not agree with the author in remarks passed by him against both the Purva and Uttar Mimansas. At the same time, however, I must not fail to note the creditable

unpartiality shown by the Muni Maharaj in expounding non-Jain Darshanas

All the Darshanas have one object in view to lead the erring man from darkness to light
Let us all pray સમન્તો માહ્યાતિનેવ

Bhawanrao } H B BHIDE } A LL B
27th Dec 27 } Prof of History & Sanskrit
Bhawanrao 27-12-27

I have received the second part of સત્યાસદાન from the venerable author Nity-vishvada Nity-tirth Ujadhava Shri Mangalshikarji muni maharaj for opinion

It is very difficult for me as a lay-man to express my opinion on a work dealing with abstract metaphysical and mystical aspects of the different religions and philosophical system. It is indeed necessary that in writing the result of one's study of several Darshanas all prejudice, predelection and pre-conceptions should be scrupulously and carefully avoided.

The erudite author of this work as it appears from reading the whole has

dealt with the subject with high-minded disinterestedness and justice. The thing specially to be noted is that the author has taken pains to draw upon the original Sources, the principles of the different systems. He has tried his best to paint accurately the exoteric as well as the esoteric side of each system with his remarks where necessary. A lucid exposition of these systems in Gujarati was a long desideratum as the principles of Jain philosophy are not well-known to the majority of the non-Jains and vice-versa.

Time now has arrived when men of different systems religious philosophical are aiming at the same thing, seeking the same goal : — the realization of Atma by different paths. So the more lucidly, the essential aspects of each system are expounded to man-kind the more clearly would they be understood so as to bridge the wide gulf between the followers of opposite systems. It is evident from the perusal of the work that it will prove instructive and interesting both to the students of comparative religion as well as to a general reader.

One well-versed in the general philosophy can easily see this broad and liberal spirit of

unpartiality shown by the Muni Maharaj in expounding non-Jain Darshans

All the Darshanas have one object in view to lead the erring man from darkness to light
Let us all pray તમારો આશીર્વાદગ્રંથ

Bhavnagar : H B BHIDR V A L L B
Prof of History & Sanskrit
27th Dec 27 } Bhavnagar 27-12-27

[૧૯]

I have received the second part of તથાસ્યન from the venerable author Nity-vistara Nity-tuth Upadhyay Shri Mahadevji muni maharaj for opinion

It is very difficult for me as a Jain & a layman to express my opinion on a work dealing with intricate metaphysical and mystical aspects of the different religious and philosophical system. It is indeed necessary that in writing the result of one's study of several Darshans all prejudices, predilection and pre-conceptions should be scrupulously and carefully avoided.

The erudite author of this work as it appears from reading the whole, has

dealt with the subject with high-minded disinterestedness and justice. The thing specially to be noted is that the author has taken pains to draw upon the original Sources, the principles of the different systems. He has tried his best to paint accurately the exoteric as well as the esoteric side of each system with his remarks where necessary. A lucid exposition of these systems in Gujarati was a long desideratum as the principles of Jain philosophy are not well-known to the majority of the non-Jains and vice-versa.

Time now has arrived when men of different systems religious, philosophical are aiming at the same thing, seeking the same goal : i.e. the realization of Atma by different paths so the more lucidly, the essential aspects of each system are expounded to man-kind the more clearly would they be understood so as to bridge the wide gulf between the followers of opposite systems. It is evident from the perusal of the work that it will prove instructive and interesting both to the students of comparative religion as well as to a general reader.

One well-versed in the general philosophy can easily see this broad and liberal spirit of

the Jain-exponents in the elucidation and interpretation of other systems of philosophy & religion

I wish this excellent work a good sale and highly recommended even a cursory perusal to all, whatever school they belong to

Bhavnagar } Motiband I Mehta
 } Tr Head Master Alfred H

[૧]

અમ - દીપિકા સંસ્કૃત વ્યાકરણ-હેમચંદ્રસૂત્રિફૂલ (હેમ વ્યાકરણના મૂળ સૂત્રો લઈ આધુનિક ગ્રીકીથી લગભગ માત્ર હજાર શ્લોક પ્રમાણના આ વ્યાકરણ હે વ્યાકરણ સંસ્કૃત બાબુવાવાળા વિદ્યાર્થીને પ્રાયશઃ અવગણ્ય ઉપયોગની નીવડશે

મથાનક " જનપ્રભાસ " મુ.

[૨]

ઉપાધ્યાયશ્રી મહાનજશ્રીનુ વ્યાકરણ મધ્યુ છ માટે આભારી છુ તેઓશ્રીએ આ દિશામાં ધણોજ સનીય દલમ ઠરીને વિદ્યાર્થીઓ ઉપર બારે ઉરકાર કયે

પકિત હરગોવિંદ દાસ ત્રિલોકમય દ.

ન્યાય-વ્યાકરણ તીર્થ

પ્રાકૃત વ્યાખ્યાતા પ્રોફેસર, મુનિવરસીટી કલકત્તા

શ્રીસિદ્ધહેમ શબ્દાનુશામનના સરલ અને મધુર
 નયોને વિશેષ સરલ અને નવીન મુમધુર શૈલીમા દર્શાવી
 ત્યાસીઓને તે તરફ આકર્ષવા ' ધર્મદીપિકા ' દ્વારા
 લેા ઉપાધ્યાયજી મંગલવિજયજી મહારાજનો સુપ્રસન્ન
 નાનુ પ્રયત્ન સફલ થાયો એમ ઇચ્છુ છું

આ ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ થતા જ સાગ્રન્ત અવલોકનને પ્રમુખ
 મુદ્દાથી મૂકેને જણાયું છે કે આના અધ્યયનથી વિદ્યા
 યો સ્વલતાથી સંસ્કૃત વ્યુત્પત્તિજ્ઞાન મેળવી શકે

સ ૨૪૫૨ અમપત્રીયા) લાલચદ્ર ભગવાનનાં ગાધી
 (જૈનપતિ મેન્ડલ લાયબ્રેરી, વગેરે)